

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

Karaman hakkında bazı notlar	<i>Prof. Dr. Süheyl Ünver</i>
Vatanlar hakkında	<i>Remzi Oğuz Arık</i>
Şâir Eşref ve dilimizdeki kudreti	<i>Asım Çelik</i>
Ahi Şehnamesi üzerine birkaç söz	<i>M. Mes'ud Koman</i>
Çelik Mehmed Paşa	<i>Muzaffer Erdoğan</i>
Yurdumuzda Uyuz salgını	<i>A. Lebib Karan</i>
Toprak Kanunu	<i>Fehim Çaylı</i>
Mevlevîler Şehri Konya	<i>Sait Sungur</i>
Türk Milleti ve Milliyetçiliği	<i>A. Galip Öztürkmen</i>
İlgın Kaplıcası	<i>Celâleddin İmer</i>
Avunma (Şiir)	<i>Celâlettin Kışmır</i>
Düşünce "	<i>Sofu Tuğrul</i>
Ev Çalışmaları	

KONYA HALKEVİ

II. ci SERİ KONFERANSLARI PROGRAMI

1 9 4 5

G Ü N	Konferansın Mevzuu	Adı ve Soyadı
15 Mart 1945	«Cemiyet terbiyesinde örneğin payı»	B. Ali Rıza Korap
22 « «	«Frengi ve tehlikeleri»	Dr. Şadan Talât Ural
29 « «	«Konyada Türkmenlerin yerleşmesi»	B. Sırrı Üçer
10 Nisan «	«Keratoplasti: ölü bir adam gözünden yama alınmak suretile görmiyen bir gözde görme temini»	Dr. Aziz İnal
18 « «	«Ceza Hukuku»	B. usret Tuncer
26 « «	«İstikbalde Askerlik»	B. Ziya Kılınçalp
3 Mayıs «	«Fizik âmillerle tedavi»	Dr. Vasfi Yener
9 « «	«Millî Korunma Kanununa göre tahliye dâvaları»	B. Feridun Yasasever
17 « «	«İngiliz edebiyatı»	B. Hüseyin Öztoprak
24 « «	«Âbidelerimi nasıl tamir edebiliriz»	B. Şahabettin Uzluk
30 « «	«Cemiyet düzeni karşısında nazarî ve ameli bakımdan hukuk düzeninin sentetik tahlili»	B. Sedat Kısakürek
7 Haziran «	«Çocuk düşürme»	Dr. Şükrü Konuralp
14 « «	«Veterinerlik ve veterinerliğin genel sağlık, ziraat ve ekonomideki rolü»	B. Ferit
21 « «	«aç ve hastalıkları»	Dr. Lebib Karan
28 « «	«ahsi dâva»	B. Ömer Köntü
2 Temmuz «	«Ziraat makinelerinin ayarlanması ve işletilmesi»	B. Sabahattin İmer
9 « «	«Konyada Alâeddin camii ve türbede medfun Selçuk Hükümdarları»	B. Zeki Oral
16 « «	«Konya ve dolaylarının yüzey şekillerinin genel görünümü»	B. Hafi Kendi
24 « «	«Akıl hastalıklarının sebepleri ve akıl hıfzıssıhhası»	Dr. Cemal Saygun
30 « «	«Halk edebiyatı»	B. Mustafa Dayıoğlu

K O N Y A

Yıllığı : 6 Lira

Altı aylığı : 3 «

Yabancı memleketler için ayrıca posta ücreti eklenir.

Abone bedelleri ile yazı-

lar KONYA HALKEVİ Dergi işleri bürosu adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın yayınlansın geri çevrilmez.

K O N Y A

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL: IX

HAZİRAN 1945

SAYI: 80

KARAMAN HAKKINDA BAZI NOTLAR

Prof. Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Eski Karaman eyaletinin Konya ve Lârende (Karaman) şehirleri Anadolunun 9 asırdır yerli Türk unsurunun eski nesillerinden varis oldukları en önemli yerlerindendir. Her iki şehri düşünürken ve yahut onlara ait bir vesika bulurken heyecan duyarım. Lârende ismi sanki ecdadım oralı imiş gibi içimde bir yankı hasiledir. Bu şehirlere ait nerede bir şey bulsam ismine Karaman adını verdiğim dosyaya korum. Kütüphanelerimizde kitablari birer birer her hangi ilim ve fenne aid olursa olsun sıra ile gözden geçirdikçe Karaman hududu dahilinde notlara rastladıkça sevinirim ve o akşam dosyasına yerleştiririm. Anadolumuzun her mühim yerine ait dosyalarımı bu suretle zenginletmeğe çalışırım.

Konya seyahatine çıkarken orada kültür çalışmamızın serdarlığını yapan halkevimize ne armağan götürebilirim diye düşünürken Karaman dosyası hatırıma geldi. Bir gece göz-

den geçirdim. Tarih kitaplarında her hangi bir vesile ile rastlamadığım bazılarını ayırdım ve onları şöylece sıralayarak sunuyorum:

Lârende medreseleri hakkında :

— Hâkaniye medresesi. Şimdi Fatih kütüphanesinde N. 4608 de kayıtlı bir eser 900 (1494 — 1495) de burada istinsaholunmuş (.. Ve zâlike bil medresetil hakaniye bi medineti Lârende beynel bilâdil Karamaniye) kaydı bunu bildiriyor.

— Arslancı zaâde hacı Ahmed medresesi. 1231 (1816) da bu medreseye bir müderrisin tayini hakkındaki tahrir Baş Vekâlet arşivinin M. Cevdet tasnifi Maarif dosyasında N. 109 dadır.

— Hacı Alâeddin medresesi. 1238 (1822 — 1823) de müderrisliği hakkındaki vesika yine aynı yerde Maarif dosyasının 107 numarasında kayıtlıdır.

— Lârendede Kalburcu mahallesi. Fatih kütüphanesinde N. 5236 da kayıtlı eserin hattatı bunu 837 (1433 —

1434) de Lârendei mahrusede Kalburcu mahallesinde istinsah etmiştir.

— Lârendede bir mescide vakfedilen bir kitap. Yeni cami kütüphanesinde N. 717 de kayıtlı ve bilmediğimiz bir yerde 747 (1346) da istinsah olunmuş bu eser Lârende Kadısı Budak efendi tarafından vakfolunmuş ve yine kadı Mustafa efendi bunu sicile gecirmiştir. Mescidin ismi yazılı değildir, Lâkin Lârendede bir mescide kitap vakfı noktasından mühimdir.

— Lârendede Mevlâna Celâleddini Rumî annesinin kabrini tamir hakkında: Başvekâlet arşivinde M. Cevdet tasnifi Maarif dosyasında (N. 331) 1181 (1767) senesine ait bir vesikanın hülâsasında (Hazreti Mevlânânın Lârendede medfun valdeleri türbesi tamiri ve tamir masrafı 2000 kuruşun Esbkeşân mukataasının sabık mâlikâne mu-tasarıflarının zimmetlerinde kalmış olan mallarından alınması ve merkumların Konya kalesine kalebent edilmesi ve emvâl ve eşyasının satılması hakkında bilgi verilmektedir.

— Musannifek Lârendede:

Fatih devri âlimlerinden, küçük musannif anlamında (Musannifek) diye ünlü olan Aliyyülbetamî (Şeyh Ali bin Mecdettinüşşahrûdî sümme Bes-tamî) Ruma (Anadoluya) geldiği za-

man birkaç senede Lârendede kalmış ve sonra senelerle Konyada Mëram bağlarında ismini verdiği bir köşte oturmuştur. Lârendede bulunduğu senelerden birinde (Cemazülahir 850 (1446) da) 834 (1430—1431) de mezârı Bestamda telifi biten Bayezidi elbestamî'nin eseri müsveddesini beyaza çekmiştir. Bu eser hâlen Fatih kütüphanesinde N. 1879 da kayıtlıdır. Yine aynı 850 (1446) senesinde Lârendede iken bir suretini aldığı diğer bir eserde Şehit Ali paşa kütüphanesinde N. 861 de bulunmaktadır.

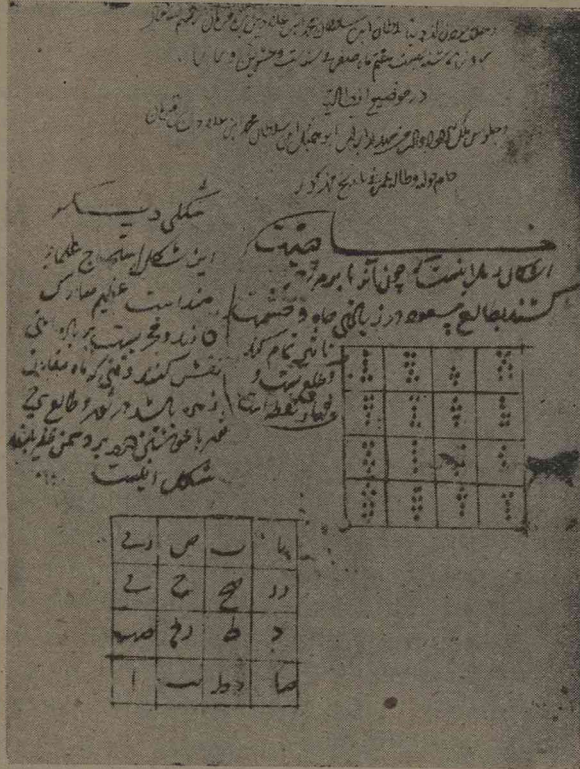
— Lârendede? Hamamı La'l paşa.

Şeyh bin Ahi Ali bin hacı bin Âlembek, Lârendeli sahaf (kitapçı) hacıdan bulunduğu şehri kaydetmediği La'l paşa hamamı veziinde Zehebi-ahmerden dört ecnebi flori altınına sene 822 de satın almıştır. Eser (72 ?) de Aynıapda (Şemsül Hanefiyyül mevleviyyül Beyşehri) yazısıyla kopye edilmiştir. O tarihte flori altınının Anadolu piyasasında geçtiğini de bildirmektedir.

— Karaman oğlu Mehmed beyin Antalyada vefatı hakkında:

Ayasofya kütüphanesinde 945 numarada kayıtlı eserin başında farsca şu iki kayıt vardır:

(Rihlet kerd en ez dünya sultan ibni sultan Mehmed ibni Alâeddin

Ayasofya kütüphanesinde N. 945 de kayıtlı eserin başında Karaman beyleri hakkındaki kayıtların bulunduğu yaprak

(علا دن) bin Karaman rahimehümulla-hütaala ruza Seşenbih bist heftim mahı Şafer fi seneti sitte ve işriyn ve semâ-nemieti der mevzii Antalya.

Ve culusü meli... İbrahim bey ibni sultan Mehmet ibni Alâdin bin Karaman dame devletuhu ve tale ömrühu fi tarihi mezkûr).

Buna göre Karaman beyi sultan Mehmet (ibni Alâdin (Alâeddin böyle yazılı) bin Karaman Antalyade 826 (1423) senesi Sefer ayının (بست و هفتم) Salı günü vefat etmiş ve aynı tarihte onun yerine oğlu İbrahim bey (ibni sultan Mehmet ibni Alâdin bin Karaman) geçmiştir. Şevketinin devamına ve ömrünün uzunluğuna dua edilmekle beraber aynı sahifede mübarek ve mesut tali'leri gösteren iki de zayıçe vardır. (resme bakınız).

Dosyamızda bundan başka Lârendeyi ilgilendiren bir çok kitap hat-tatlarının kaydedildiğini gördüm. Bun-

ların da yazılarından örnekler vardır. Hepsinin de isimleri malumdur. Bunlar Lârendede ve yahut Lârende haricinde yerleri belli olmayan şehirlerde bir çok kitap kopye etmişlerdir. Lârendeli âlimler de Lârendeli olduklarını o zamanın usulünce mutlaka isimleri sonunda Lârendî veya Lârendevî kaydıyla göstermişlerdir.

Kahirede ikâmeti ihtyareden Zeynedinüllârendî adındaki âlimin hususî kütüphanesi için istinsah edilmiş bir kitabı Kütahyada Vahit paşa kütüphanesinde N. 1405 de saklı gördük.

Bunlar hernekadar müteferrik ve ufak ve belki kısmen malum bilgiler ise de kitaplardaki kayıtlar bulundukça bir araya toplanırsa tarihlerde bile rastlanamayacak ufak lâkin kıymetli bilgilere sahip olabilmir ve bir gün bunların içinde herhangi birisinin önemi olabilir. Ve hiç olmazsa Lârende hakkında yeni etüdler yapılırken dikkat nazarına alınabilir.

Bir defa, vatan değil, Vatanlar olması çok dikkate değer. Belli ki müellif, yalnız kendi vatanını değil, bütün vatanları gözönünde tutmuştur. O zaman dâvâ, birdenbire Üniversal bir zemine geçmektedir.

Yazıya hâkim olan endişeyi bugün hangi şuurlu insan benimsemez? İkinci cihan harbi de öteki harpler gibi Zor'un bütün hakları susturmasile başladı. Şimdi, verdiği meyveler meydana: Yüz milyona yakın insan ölmüştür, onun iki üç misli de ölümle karşı karşıyadır. Fakat Zor hâlâ devletlere, milletlere hükmediyor.. Halbuki her zor, karşısındaki zoru azdırıyor. Kinlerin birikip beklediği vatanlarda, azdırılan zorlar; her türlü medeniyeti, kültürü; hertürlü medeniyet ve kültüre dayanan hakları yok ediyor. Şimdi coğrafya ve nüfus bakımından iri olan devletler bu azdırılan Zoru temsil etmekte ve galibe küçük milletler ancak bunlara dayanarak yaşamaya imkân bulmaktadır.

Yazarı derin bir acı ile düşündüren sebep işte budur. Mademki milletlerin bütün yaşama hakkı zorlu olmaya dayanıyor, bu zordan mahrum olan fakat yaşamaya her bakımdan hem değeri, hem hakkı olan milletler ne yapacaktır.

Sürü halinde, zorlu milletlerin kölesi mi olacaktır? olmamak için daha zorlu olmaya çabalaması şarttır. Amma onun daha zorlu olması, öteki, yanındaki milleti, milletleri de daha zorlu olmaya sürükleyecektir. Bu zorlu olma yarışı, milletleri nerelere düşürüyor, meydandadır. O halde; evet o halde ne yapmak gerek? Yani bir milleti vatanından emin kılmak için neye dayanmak lâzım?

Remzi Oğuz Arık, zor prensibinin yerine başka bir prensip arıyor. Ona göre Zordan daha üstün, çünkü daha insanca olan bu prensip tarihtir. İnsana kör ve tarafsız coğrafyayı vatan edinme imkânını veren tarihtir.

Amma bir vatan üstünde bâzan birçok tarihler birleşir, çatışır ve çarpışır. O zaman ne olacak? Vatan bu çarpışan veya çatışan tarihlerden hangisinin olacak?

Bunu düşünürken müellifin gözü önünde Türkiye'yi bulundurduğu şüphesizdir. Ve zannediyoruz ki Remzi oğnz Arık'ın bulup verdiği cevap milletlerarası bir değer olacak kadar doğrudur, güzeldir.

İyi amma; bütün haklar, prensipler eğer dürüst bir milletlerarası hukuk anlayışı varsa saygı görür. Yoksa, dünyanın bütün faziletini, hakkını toplayan muhteşem vatanlar da yok olmaya mahkûmdur. Bu itibarladır ki milletlerarası hukuka bir din saygısı gösteren zihniyeti tutmak şarttır. ANCAK BU ZİHNİYET, YAŞAYAN TARİHİN hakkına dayanacaktır.

Bununla beraber; realitelerle dilekleri karıştırmamak; bu gün için bizat insanlığa en büyük hizmettir. Vatanımız için biz, zordan başka bir prensip bulup ona sarılacağız. Amma hiçbir prensibe aldırmayan melunlar türerse ne yapacağız?

Remzi Oğuz Arık'ın buna verdiği cevap kısadır. Fakat bir namlu gibi parlamaktadır, yalındır;

"Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır,"

Şimdi okurlarımıza bu yazıyı ay-nen veriyoruz.

Namık Kemal'imizin vatan için yazdıklarından bu kadar yıl sonra, bu konuya dönmemize sebepler çoktur. Yurdun ve dünyanın yüzüne dikkatle bakanlar, bu sebepleri anlamakta zorluk çekmezler.

Bir milletin vatanında kalacağından emin olması için ne gerekiyor.

İnsanlığın ilk devirlerinde, antik devirlerde, hatta Orta çağda bir topluluk eğer komşularından daha zorlu ise bu emniyet gerçekleşebiliyordu. Siyaset, kültür, sanat ve her şey, topluluğun daha zorlu olmasını sağlarsa o insanlar kendi topraklarında kalabilmişlerdir. Yoksa köle olmuşlar, kitle kitle sürülmüşler ve sürüldükleri yerde yokedilmişlerdir. Topluluklar dinamizmlerinin kör iştahı önünde tek engel görmüşlerdir: Zor?

Tekâmül nazariyesini hayvanda bitkide kolayca takibedebiliyoruz. Yeni buluntulara dayanan şimdiki tarih, insanlık için sürüp giden tekâmül'ü artık kabuletmiyor. Bunda haklıdır. Zordan başka engel bilmiyen iştahların önünde herşey boştur, süreksizdir. İnsanlık boyuna kuracak, boyuna yıkacak ve boyuna işe yeniden başlayacaktır. Bu bakımdan, milletlerin zordan başka bir hakka dayanması ancak yeni zamanların ortaya attığı bir temeldir. Boyuna daha güçlü, daha zorlu olmak.. Bu çaresizlik, gerçi insanlığı ilerleten, insanlığı yeni keşiflere götüren büyük faktör olmuştur. Bunu inkâr etmek imkânsız, Ama, boyuna öldürme, yıkma, ve bunlardan korunma çarelerini arayan insanlığın kaybettiği şeyler okadar, okadar büyüktürki! Bu hususta, yarınından emin

olmayan, içtimai emniyet tanımayan teklerin ömrünü bir gözönüne getiriniz. Bu didişmeye mahkûm insan, yaratabilir mi, şaheser, dehâ eseri verebilir mi? Çevresinde hep zora dayanan iştahların cenderesini duyan millet de, bu zor sistemini artırmaktan azdırmaktan başka ne verebilir? Böyle bir sistem içinde insanlığın devamlı tekâmülü düşünülebilir mi?

Bunun içindir ki insanlık, modern devirlerde, vatanların çerçevesini emniyet altına almak istemiş, bu emniyeti zordan başka haklar üzerine yerleştirmeye çabalamıştır. Bu çabalayış insanlığın en büyük övünme meselesi olmalıdır. Bir vatan içinde, millet olarak yaşamak ise bu hakların başında gelir.

Bir milletin vatanını hangi andan başlatmalıdır? Bir yer bir insan kitesine ne zaman yurt, vatan olur?

Biliyoruz ki neolitik (cilâlıtaş) çağındaki yerleşmeler, jeolojinin müsaadesi ölçüsündedir. İnsan, nerede yaşayabileceği yer ve oraya doğru bir yarı, bir yol bulabilmişse oraya dökülmüş; orada yerleşmiştir. Yani yurtların ilk manzarası baştanışağı tesadüfledir. Höyüklerin ilk kurulduğu yerlere bakıyoruz; Su kıyıları, pınar yarıları ve tümeltilerdir. İnsan buralara topluca gelmiş, belliki dili, kanı, nispeten insicamlı olarak bu tabiatın müsaadedi köşesini seçmiş. Ama başka bir köşyi de seçebilirdi. Bakır Çağı insanlığının bile - hattâ yalnız Önasya'da - ne kadar geniş yerlere yayıldığını, ne kadar dağınık yerlerde yurt tuttuğunu düşününüz. Buralar

jeolojinin şartlarından gayri sebep, faktör bilmiyen *tesadüfler* den başka ne ile tutulmuştur? Bu ilk insanlıkların *yazı* denen nimetten uzak kalması; tesadüflerle Kurulan bu yurtların arkeoloji vesikalarından başka şeylerde devam etmesine sebep olmuştur. Bu yurtlarda gelenek, hatıra devam etmemiştir. Höyüklerde görüyoruz ki yangınla biten bir kültür katından sonra, gelen katın medeniyetinde çehre esash olarrk değişmiştir. Daha önceki katın bazı teknik şeylerinden hatıralar, izler var, Fakat işte okadar, Evlerin yönü, biçimi, katı, büyüklüğü, kapkacağın rengi ve biçimi kökünden değişmektedir. Bazan insanların bile kökü kazınmakta, antropolojinin vesikalarına göre tamami yeni bir soy türemiş bulunmaktadır.

Böylece, *tesadüf*le kurulan şehirler, gine *tesadüf*le-ya deprem, ya yangın, ya istila, ya tufan ile - yokolmak-tadır.

Prehistoryanın (tarihten öncenin) protohistoryanın (öntarihin) yerleşmiş insanı, toprağına *tesadüfün* eliyle geldi, yerleşti. Buna şüphe yok. Onu toprağına bağlayan ilkin miğdesi idi. Buna da şüphe yok. Bu insanların miğdeleriyle bağlandıkları- bu toprak için döğüş ettiklerini de biliyoruz. Fakat bunlar, *vatanın* doğuşunu göstermez. Ne zamanki bu insanlar, bu toprak üstünde sağladıkları menfaatta eş, hattâ üstün menfaatları kendilerine vaadeden, temineden, yurtlara, kendi topraklarını tercih edecek bir anlayışa kavuşurlar, işte vatan ozaman doğuyor demektir. Kendimize madde olarak menfaat teminetmediği zaman bile yoluna can verilebilecek toprak : İşte *vatan* budur.

Peki.. insanlara fayda teminetmediği zaman bile, yoluna ölebilmeleri

için bu toprakta negibi unsurlar yaratılmıştır? Yani, menfaatlarının üstünde, insanları kendi yoluna can verdiren bu unsurlar nelerdir?

Benim anladığıma göre bu unsurlar HÂTİRALARDIR. İnsana yaşamının değerini, tadını, mânasını gâyesini çizen hatıralar! Bu hatıralar olmadıkça, doğmadıkça insanın, toprağı *vatan* edinmesi imkânsızdır, Onun yoluna - kendi gönlüyle - can vermesi imkânsızdır.

Bu hatıraların doğması, insanın o toprakta yaşaması iledir ama onların sönmemesi, kaybolmaması, insan nesillerine taze bir güç olarak geçebilmesi: TARİH ile mümkündür. Hatıraların yumağı: buna tarih diyoruz. Yaşayan nesiller bu yumağı çözerler, çözerler. Şuurlarının gergefinde işler: *Vatan* denen büyük gerçek böyle doğar.

Toplulukların hâfızası dediğimiz tarih, *Yazı* olmasaydı bu kerteye seçilebilir miydi? Bu bakımdan vatanların kuruluşunu *yazının* bulunmasına bağlamak tamamiyle yerindedir *Yazı*, toprakla insanın münasebetlerini, başka bir belgeye nasip olmayan, kudretle sürüp götürdüğü, yaşattığı için herhangi bir felâketle yıkılan beldelelerin insan beyninden, insan gönlünden hemen uçupgitmesini önlemiştir, Böylece, o beldeler, o topluluğun geride kalmaları için ölmemiş, yaşamakta devam etmiştir. Oraları ele geçirenler bile, yazı sebebiyle, yıktıkları yerin kendilerinden başkalarına yurtluk yaptığını *hatırlamaya* mecbur kalmışlardır, Ellerine düşen insanlara -hattâ menfî muameleleriyle - bu hatıradıklarını belli etmeye, bu yüzden de onların gönlünde eski yurtlarını yaşatmaya sebep olmuşlardır. Biliyoruz ki yazıdan önce de insanlar toplu yaşadılar. Toprağı ektiler, biçtiler ve

çiftçilik denen zahmetli, mukaddes mesleğin temellerine dayanarak köklü bir âlem kurdular. Yazıdan önce, insanların mâdenlerden faydalanmayı ne yüksek derecede bildiğini şimdi eyice öğrenmiş bulunuyoruz. Elzanatlarını birer güzel san'at koltuğuna yükseltmişlerdi. Yazıdan önce muharebeler vardı. İnsanlar şehirleri almayı mükemmel biliyorlardı. Elimize geçen şehirler gösteriyor ki o devirlerde surlar, kaleler vardı. Harp vasıtaları vardı. Âileler vardı, evlerinin büyüklüğünü küçüklüğünü görerek bu âilelerin ne türlü sosyal hayatları olduğunu da biliyoruz. İdoller, mohürler ocaklar, mezarlar gösteriyor ki bu çağlarda din de vardı, mülkiyet de vardı, din merasimi de vardı.

Fakat.. bütün bunlar, yokoluyor, yenilen veya ezilen nesillerin ardından gelenler, bunlardan habersiz kalıyordu. Böylece yurt, herhangi zorlunun elinde, onun dilediği biçimi, rengi, cinsi alan akıcı, kararsız bir tabiat parçasından farksız oluyordu. Bir memleket hattâ hiç yıkılmasa, başkalarının eline geçmese de, yaşayan ve boyuna yenilenen nesiller için yine tabiat parçasından farksızdır. Yaşadığı evin ne zahmetlerle yapıp devamettiğini, onun böyle ayakta kalabilmesi için daha öncekilerin canlarını, canlarından da sevgili birçok şeylerini verdiğini nereden bileceklerdi? Şu yaşadıkları istepin tabiat elinden alınıp insan yatağı, insan barınağı olabilmesi için, ne zekâlar erimiştir, ne gençlikler erimişti, nasıl bilebilirdi? Şu su çektiği pınarın başında neler olmuştur, şu nöbet beklediği surların yolunda ne canlar toprak olup gitmiştir, hatırlıyabilir mi idi?

Fakat.. tarih araya girince işin rengi değişmiştir. Olupbitenler, yapılanlar adam adam, köşe köşe, parça parça *hatırlanma* imkânı bulundukça

nesillerin *hâfızası*, yaşanan toprağı şöyle böyle bir tabiat parçası halinden çıkarmış, yaşamının bütün mânasını bize veren tek imkân derecesine yükseltmiştir.

Bu hatıraları çekecek, alıkoyacak nelerdir? İlkin, yaşadığımız yerin kendisi, asıl *coğrafyadır*. Onun dağları, ovaları, suları, gökleri, hayvanı ve bitkisi ile asıl çehresidir. İnsan oğluna gurbette, hasta döşğinde, yahut son nefesinde, gelip beliren bu çehre, her yerde bir olması gereken tabiata, ayrı bir çeşni verir ve yurdu, eşsiz zannettirir.

Sonra, bu coğrafyayı gören yeryer değiştiren, fakat her zaman onun canını meydana getiren *insan* dır, *nüfus* dur. Çocuklukta, gençlikte, ihtiyarlıkta, bekârlıkta, evlilikte, ayrıyırı yaşayan insan! Bu yaşayışı ile bu coğrafyayı dolduran insan! Ah bu insan! Keder, sevinç, kin, şefkat, zor, bitkinlik anlarında, âşık iken, sevilirken, aldatılırken, beğenilirken, alay edilirken.. ayrıyırı bu coğrafyaya döktüğü gözyaşları, kanlar, zekâlar ile VATANI nasıl meydana getirmiştir?

Sonra, bu hatıraları çeken, toplayan başka röper noktaları var. Bütün *anıtlar*, şu mâbetler, saraylar, evler, yollar, köprüler, kervansaraylar, su yolları, hamamlar, çeşmeler.. Teker teker, milyonca voltluk bir kudretle insan hatırasını çeken ve mihliyan varlıklar değil midir?

Sonra, *dil* dediğimiz muhteşem anlaşma vasıtasını, güzel sanatların en tatlısı halinde nesilden nesle alıp getiren *edebiyat*! Hatıraları bir ebemkuşağı tazeliği ile coğrafyaların bağrında, insanların gönlünde tutan hatıraları teker teker biz yapmışız, biz yaşamışız gibi dile getiren ve silinmekten koruyan, canlı tutan edebiyat!

Sonra, güzel sanatların yüreğe en derin işliyen olan *musiki*, göklerden

yere inmiş, insan hâtırasının başka bir bekçisi kesilmiştir.

Daha sonra, hâtıraları rengin büyüğü ile güzelleştirip nesillere devreden *minyatür, resim* nasıl unutulur?

Bunların hepsinden ayrı; serbest, gafil, israfçı tabiatı şöyle biryana çekip insanın her türlü imkânlarını ve imkânsızlıklarını herşeyden mükemmel olarak aksettiren *mezarlar*, akıldan çıkar mı? Bütün bunlar, tarihi yaratırlar, tarihe ölmez çehresini verirler. Ve vatanların doğuşunu müjdeliler. Bütün bunlar, hem kuru tabiatı yer yer bizim zaptettiğimizi gösterir, hem her biri, insan hafızasına, geçen nesilleri âdeta çiviler. Bunlarla insan - tesadüfün, kör iştahlar dinamizminin kendini sürüp getirdiği - toprağının üstünde yerleşmiş, *hak* gibi, *Âdâlet* gibi, *tadalma* gibi yalnız insanın gerçekleştirebileceği nimetlerle yani medeniyetle, kültürle, tarafsız coğrafyayı *vatan* yapmıştır.

Tarih, tekleri hâtıralar yoluyla toprağa bağladığı gibi, kitlelerin önünde vatanlarıyla nisbetini de aydınlatmaktadır. Bu kitlenin toprak üstünde yarattığı şeyler, onun, bütün dünya karşısında, *vatanı üstündeki hakkını* - ateşten oklar gibi - göze sokan gerçeklerdir. Kitlenin yarattığı bu şeyler onun medeniyeti, kültürü'dür. Bunların her zerresini yaratmak için toprağı yalnız başka kitlelerden almak değil, tabiatın elinden de zaptetmek için topluluğun katlandığı sayısız mihnetleri, tarih - ve onun dayanakları olan yazı, güzelsanatlar, anıtlar, teknik... bütün incelikleriyle aksettirir. Bu aksin sayfalarında biz bir topluluğun, vatanı üstündeki *haklarını* okuruz.

Tarihin aksettirdiği emek, zekâ, sanat, zevk, mihnet; bir vatanı yaratan kitlenin oradan atılamaması için yetesi bir sebeptir. Bir evi kuran âi-

lenin başına gelen herhangi felâket, daha genç, daha dinç olan yabancılara o evi gaspetmek hakkını nasıl veremiyorsa; milletlerin bazı hatası, uğradıkları bazı felâketler, hayatlarının bir ânında gösterdikleri herhangi düşkünlük de onların vatanını başkalarının zaptetmesine hakveremez. **Zorun karşısına insanlık, YAŞAMAKTA DEVAM EDEN TARİHİN** hakkını koymak suretiyle barbarlık devrini kapatabilir.

İtiraf edilmeli ki bazân bir vatan üzerinde türlü tarihler katışmış olur. Bunların birbiriyle çarpıştığı da olur. O toprakta birçok medeniyetler, milletler gelmiş, iz bırakmış, gitmiştir. Bunlar, tarihin **VATANLARA TANIKLIK EDEN TEMEL** olma imtiyazını karışıklığa uğratmamalıdır. Dikkat edilirse görülür ki bu tarihlerden bir kısmı, ve onların dayandığı belgeler şimdi arkeolojik değerden başka şey değildirler. Bunlar ancak arkeolojinin konusu olabilir, milletin, milletlerin degill

Sonra, çatışan veya çarpışan tarihlerden en üstünü, en canlısı, bu toprak üstündeki milletin vatan davasına temel olabilir. Geriye kalanlar olsa olsa bu feyizli tarih için tanıklık eden belgelerdir, okadar.

Nihayet, *yaşayan bir tarihi* yaratanların, yerine geçtikleri tarihin sahiplerinden daha üstün, daha olgun, daha uzun ve sürekli medeniyet, kültür, hayatı meydana getirip getirmedikleri gözönünde bulundurulmalıdır. Bu türlü ölçüler kullanılmadan aklına esen kavim artıklarının, şurada veya burrdaki arkeoloji, etnoloji hâtıralarını elealarak milletlerin barışını, emniyetini bozması, tarihe saygı değil, tarihi yalancı şahit gibi zulmün gasbin âleti yapacaktır.

Buraya gelince, bir vatanın haklarını korumakta, vatan olarak kalmasında *milletlerarası hukukun* yerini ve ödevlerini belirtmek şarttır. Hakları unutan, hakları yanlış esaslara dayayan bir kâinatın karşısında, en zorlu en muhteşem, en haklı, ve faziletli vatanlar da dayanamaz. Milletlerarası hukukun, **YAŞAMAKTA DEVAM EDEN TARİH** üzerine kuracağı vatan hakları karşılıklı emniyet için en esaslı temel olacaktır. Çünkü bu temel milletler gelişiminin gerçeklerini içine almaktadır. Bu temel, bir milleti, insanlığın âilesi içinde yer aldığına inandıran havayı, iç âlemini yaratır. Bu hava, bu iç âlemi, kitleleri müvazene içinde ileriye doğru alıp götüren, insanlığa karşı emniyetlerle hareket ettiren imkândır.

Yazı, hâtıralar, tarih, milletlerarası hukuk.. Evet hep bunlara inanıyorum. Bunlara inanılmazsa insan, canavarlar gibi birbirini yemekte devam edecek. Bütün bunlar doğru. Ama şu dünyada doğan ve yokolan vaktiyle yaratılan, şimdi ise ancak dünya tarihinin bir hatırası kalan ne kadar vatan var! İlk çağlardan hattâ bugüne kadar vatanlar yokedilebilmiştir. Bizden önceki âlem, sayı-

sız örneklerle dolu. Kâh kıtlığın, depremin, kuraklığın; kâh dinin kâh iştahların, kinlerin sürüklediği kitleler bir vatanı yoketmiye yetmiştir. Bu faktörlerin akıtip getirdiği kitlelerin, ya kalabalığı, ya teknik üstünlüğü, yahut... yahut bir vatan çocuklarının yurtlarını korumaması, yoluna ölmemesi, bir vatanın yokolmasını hazırlamıştır. Arkada hatırlıyacak kimse kalmadığı zaman - tıpkı hatırlanacak şey olmadığı zamanki gibi - artık bir vatan yoktur. Bütün dünyanın hatırlaması bir toprağı, bir Coğrafyayı belli bir vatan halinde ihya etmeye yetmemiştir, yetmez! Hitit medeniyetini, sanatını, tarihini artık bütün insanlık biliyor ve hatırlıyor, Amma. bir hitit vatanı artık yoktur! Asur imparatorluğu "assyriologie", gibi bir bilim yaratarak bütün insanlığın hafızasındadır. Amma bir Asur vatanı artık yoktur, olamayacaktır!

Bu itibarladır ki bir milletin vatanında kalacağından emin olması için, herşeyin, herşeyin üstünde: o vatanı tanıyan seven, ölebilen kitlelerin kalmış olması şarttır. Ve galibâ Mithat Cemal, yerden göğe kadar haklıdır:

(Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır!)

ŞAİR EŞREF ve DİLİMİZDEKİ KUDRETİ

ASIM ÇELİK

Bu satırlarda muhterem şairin hayatını yazacak ve şiirlerini sıralıyacak değilim. Yalnız Eşrefin bir çok şairlere nasip olmıyan ifade kudretine ve zekâsına hayran olduğum için bir kaç yazısını burada san'at bakımından incelemek istedim :

Eşref ; — Hüdayı nabit — olması- na ve fazla bir tahsili bulunmaması- na rağmen yazılarındaki açıklık (vuzuh) cidden her türlü takdirin üstün- dedir. Eşref Türk diline okadar hâkim- dir ki onun dört satır içine sığdırdığı her yazısında, o yazının dayandığı hâ- diseyi ve o hâisenin muhtelif safhala- rını sonuna kadar yanlışsız ve nok- sansız anlamak mümkündür.

Malûmdur ki Eşref Heccavdır. Hiciv dışında yazdığı yazılarsa ender dene- cek kadar azdır. Bu itibarla Eşref; ismi Türk edebiyatında en yüksek hicvi hatırlatır. Onun en olgun yazı- ları hicivle başlamış hicivle bitmiştir. Eşrefin hicivlerinin hepsi hakikat hay- kırdığı ve hakkı müdafaa ettiği için daima sevimli ve daima çekicidir. O; bir hâdisi anlatırken katıyen sıkıntı çekmez.

Meselâ :

Nazırı zabtıye N... bey efendi dün gece
Hürmüzün... hanesinde bir güzel zevkeylemiş
Şöyleki: mumailayhin olgece ağışuna
Zevcesi hanım efendiyi kader sevkeylemiş...

Şair, burada dört satır içine oka- dar muazzam ve o kadar tafsilatlı bir iskandal hikâyesi sıkıştırmıştır ki bunu okuduktan sonra vakanın en

gizli taraflarını ve satırlarla anlatıl- ması kabil olmıyan karı kocanın müş- kül durumunu bütün açıklığı ile an- lamış oluyoruz. Bundaki kudreti anla- mak için edebiyatımızda cidden bir çok ibdâî bulunan ve sanatına ve ede- biyattaki kudretine hiç şüphe bulun- mıyan türk edebiyatının en mümtaz siması Tefvik Fikretin bir kaç satırını alalım.

Sen tren, ben vapurda pürtemkin
Atılırken sen işkoç ellerinin
Sisli, yağmurlu, karlı, buzlu, fakat,
Giddü himmet vekarı hürriyet
Dolu peygüleli temeddününe
ilh.....

Burada yazdığımız beş satırlık yazıdan henüz bir netice çıkmamıştır. Ancak bu yazıyı tamamen bitirdiğimiz zaman içinden zübde halinde bir fikir çıkarmak mümkün oluyor. Bununla Fikretin kudretsizliğini ifade etmek istemiyorum. Yalnız vuzuh ve açık- lıkla kısaca istenen fikri anlatmak bakımından iki yazı arasındaki farkı göstermek istedim. Halbuki Eşrefin istisnasız olarak her yazısı aynı va- ziyettedir.

Eşref hiç bir yazısında tasannu; yani yazılarını süslemek ibtilâsına kapılmamıştır. Onun içindir ki kendi branşında şöhret almış diğer şairlerden ve edebiyat tarihinde belli başlı hiciv üstadı olarak tanınmış ve yer almış olan Nef'i den de yüksektir.

Eşref bir idealisttir. Onun ideali kendi kuvveti nisbetinde haksızlıkla

mücadele etmek, fakat yüksek zekâ- sının icabettirdiği istihfafı da lâtif ve zarîf olarak yerine getirmeyi hiç bir zaman ihmal etmemektir.

Şairin :

Etmeyin devlet aleyhinde evimde kıylûkal,
Ademi jurnal ederler herkesin namusu var,
Askeriden, şeyhten, küttabdan, kıssisten
Hazreti şahı cihanın (it kadar) casusu var.

Diye yazdığı yazısında kaç türlü kelime oyunu, ne kadar ince istihza, ne belîğ tasvir kudreti ve ne kadar güzel teadlar vardır. (Hazreti şahı cihan) diye padişahı şahikada tutar- ken birdenbire casuslarının it kadar olduğunu söylemek suretiyle burada hem şahı cihanla istihza, hem şahı ci- han kelimesini it kadarla birleştirmek suretiyle tead, hem de casusları istih- faf için kullandığı it kadar kelimesiyle bunun türkçedeki mukabili çoklu- ğu ifade edebilmiştir

Bu yazıda aynı zamanda ve o de- virde her meslekten casusun bulun- duğunu da anlamış oluyoruz. Ve gene anlarız ki o devirde ne askere, ne şeyhe, ne sivil ve nede papaslara bu yönden itimat caiz değildir.

Edebiyatta mübalağa sanatının en büyük ve en zarîf üstadı Şeyh Galip kadar Eşref te muvaffak olmuştur.

Bizdeki nazırı bahriye Hasan pâşayı
Şöyle tarif ediyor vak'a nûvisanı ümem:
Gelecek olduğunu bilse idi leslinden,
(Almadan Hazreti Havvayı boşardı) Âdem.

Kıtasıyla Eşrefin şu zarîf mübala- ğası ne kadr güzeldir. Bahriye nazi- rı Hasan paşanın Eşref nazarındaki fenalığını bundan daha kuvvetli an- latmağa imkân var mıdır. ?

Kadını almadan boşamak mümkün olmamakla beraber Eşref bunu bir şartla mümkün kılıyor. O da; Hazreti

Âdemin kendi neslinden Hasan Paşa gibi bir adamın geleceğini bimesi şartıyla

Şeh Galibin :

Bir neş'e bu kim beyana sığmaz;
Bir handesi asumana sığmaz.

Yolundaki tasviri de güzel bir mü- balaga'dır. Halbuki bu asumana daha ona benzer ve benkemiz ne handeler sığmış ve eseri bile kalmamıştır. Fa- kat handenin şakraklığını, güzelliğini ve bolluğunu bundan daha başka an- latmak mümkün midir. ?

Gerçi her iki mübalağanın çeşnisi başka başkadır. Fakal tetkik edildiği takdirde kudret ve sanat bakımından arada hiç bir fark görülemez.

Eşref bütün hayatı müddetince doğruları medhetmiş ve eğrileri hır- palamıştır. Onun en büyük fazileti de daima kendinden kudret ve mevkice büyük olanlara çatmış olmasındadır. Mamafih hiddetini yenemiyen Eşrefin gördüğü haksızlık karşısında bazan küçüklere çatdığı da vardır :

Elinde yok adalet olsa da sen kim, adalet kim?
Kimi maznun görürsen, her kabahat sendedir dersin,
Polisler üstüme saldırdı ben bir sille aşkettim
Be müstantik efendi söyle sen olsun ne... K yersin.

Bu yazıyı okurken insan aruz vez- ni içinde lakırdı konuşuyormuş hissi- ne kapılıyor. İfadedeki akış o kadar üstadânedir ki bu nazmı nesre çevir- mek mecburiyetinde kalsak hemen hemen kelimelerin yerini değiştirme- ğe lüzum görmeden mısraları uç ucu- na sıralamak kâfi gelecek.

Hürriyetin en büyük aşığı ve is- tibdadın amansız düşmanı olan Eşre- fin bugünleri görememesi onun en büyük bahtsızlığıdır. Ruhu şad olsun.

Manisa 20. 2. 1945

AHI ŞEHNAME'Sİ

ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

M. MES'UD KOMAN

Osmanlı Tarih Encümeni mecmualarından birinde (1) manzum eserlerle divanlardan yalnız edebiyat ve dil bakımından değil, bunların tetkikinden aynı zamanda tarih bakımından da istifade edileceğini ilk önce bize öğreten üstad Necib Asım Balıoğlu'nu rahmetle anarak bazı yazma ve basma divanlar üzerine Konya mecmuasına bir kaç yazı vermeyi faydalı gördük. İcabettikçe biz bu eserlerdeki Konya ve çevresi tarihini ilgilendiren satırlar üzerine parmak koyacağız.

Melik zade Ahi'nin şimdiye kadar üzerinde durulmamış Farsça bir şehnamesi var. Bunun eski bir nushası belki de asıl orijinali Konya Milletvekillerinden Avukat Hulki Karagülle'dedir. Arkadaşlarımızdan emekli başmuallimlerden İbrahim Aczi Kendi tarafından vaktile yapılmış bir kopyası da bizdedir.

Bay Hulki Karagülle'nin elindeki nushayı Halkevi reisi iken, eski Evkaf Müdürü Umumisi değerli bilginlerimizden Hayri Ünal'a Türkçeye çevirtmek istemiş ve bir kaç sahife de türkçeleştirmişti.

(1) — Mesihî divanı; divanlarımızdan tarihçe nasıl istifade edilir. Tarihî Osmanî Encümeni 5, Sayfa 300 — 308

Geçen yıl Ankaraya Üçüncü Tarih Kurultayına gittiğimizde İstanbul'un zaptının 500 cü y ldönümünü kutlulamaya hazırlanılması münasebetile, Türk'ün bu güzel şehrine ve Fatihî Sultan Mehmed Han'a aid eserlerin tedkik edilmekte olduğunu, eski Maarif Bakanı sayın profesör Hikmet Baydur'dan duymuş ve Ahi'nin Farsça bu şehnamesindeki Fatih'e aid bahislere göz atmanın faydalı olacağını Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti azasından Sayın Fayik Reşid Onat'a söylemiş ve eserin türkçeleştirilmesi lüzumundan bahsetmiştim. Bunun üzerine kütüphanelerimizde eserin diğer nushaları araştırılırken manzum Türkçe tercümesinin deyrinde Mahremî tarafından yapılmış olduğunu ve bu tercümenin noksan bir nushasının Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde ve tam bir nushasının da Şehnamei Bayazid adı altında Topkapı Sarayı Müzesinde bulunduğu öğrenildi.

Eserin nazımı Ahi, aslen Efganistan'ın Herat şehridendir. Memleketinde kendini çekemiyen kıskançların şerinden korunmak için nisyan köşesine çekildiğini, bu sırada gaipten bir sesin kulağına Herat'ı bırakıp Rum'a gitmesini söylemesi üzerine hicret ettiğini eserinde yazıyor.

78 başlık [2] 236 yaprak ve 3412 mısradan ibaret olan bu şehnameye kısaca bir göz atalım :

Başlangıç, Münacat, Miraciye, Erbabı — Câhın zemmi ve Nebilerin

(2) — Eserin Farsca başlıkları şöyledir :

مناجات، معراج بنی علیه السلام، درمذمت ارباب جاه و ستایش انبیا علیهم السلام کوید، خطاب بار باب جاه، درمذمت خود کوید، درشکایت روزگار و آمدن دوم از هرات بروم و شکر نعمت ابوالنصر شهریار خلدالله ملک کوید، سبب نظم کتاب و دعای ابوالنصر شهریار خلد خلافة، ذکر سلطنت شهریار درخروشته روم وصفت آن مزربوم، ذکر حزان و بزم شهریار، داد کردن تجار از ره زنان و لشکر فرستادن شهریار بمرز عجم، سبب ظلم محمد پاشا و خرابی ملک و احداث بدعت، جواب محمد پاشا و سپردن ابوالفتح مرحوم زمام ملک را بیدر، صفت دقتداران عجم، ذکر خرابی ملک، ذکر وفات ابوالفتح سلطان محمد خداوندگار انارالله برهانه، ذکر قتل محمد پاشا، ذکر دقتداران عجم و بدزندگانی نمودن ایشان، ذکر مشورت شهزاده قورخوت چلی باوزرا و نامها بخسرو نوشتن، ذکر غزنامه، ذکر تهنیت نامه، روان شدن شهریار سوی تخت قسطنطنیه صینت عن البیة، ذکر کشتی نشستن خسرو خلدالله ملکه ابداء، نشستن ابوالفتح شهریار تحت خلافت خلد خلافة، ذکر طغیان وعدول جم چلی و سکه و خطبه بنام خود کردن، مشورت نمودن شهریار باوزرا صورت طغیان جم چلی را، جواب وزراء تمثیل، ذکر مشورت وزرا در دفع جم چلی، نامه نوشتن وزراء نامه خسرو، نامه رسانیدن موسی بک بنجم چلی، پاسخ موسی جم چلی را، لشکر کشیدن ابوالنصر شهریار بدفع جم چلی، رزم جم چلی در بورسه باینکی چری وظفر یافتن، شنیدن شهریار زار جم و ینکی چری را و تمقیب نمودن، صف آراستن ابوالنصر شهریار خلدالله خلافة در رزم جم چلی، ذکر کرما و کشتکان رزم مکاه و مراجعت خسرو، ذکر باز کشتن خسرو از رزم جم چلی و بقسطنطنیه آمدن و علامات عدالت ظاهر کردن، ذکر اسلامبول، ذکر بهار و بزم خسرو، رفتن جم چلی بمکه الله، آمدن قاسم قرامانی از عجم و نامه نوشتن بنجم، نامه قاسم قرامانی بنجم چلی، رزم علی بیک باقرامانیان، فرار نمودن محمد بیک از مرز قرامان، آمدن قراکوز بیک از سواز و بحصار عنقریه رفتن و ضبط نمودن، ذکر نامه قراکوز بیک بنجم بیک، رزم سپاه شهزاده سلطان احمد چلی با محمد بیک وظفر یافتن، لشکر کشیدن خسرو بار دوم بدفع

methiyesi, Mansıp sahiplerine hitap, Kendini zem, Herat'tan Rum'a gelişi ve zamandan şikâyetle hükümdarın nimetlerine şükür, Kitabın nazımının sebebi hükümdara dua, Rum diyarında Rum'ların baykuş gibi durması ve hükümdarın saltanatının zikri, Hükümdarın bezmi ve hezanı, Hükümdarın Acem diyarına asker göndermesi ve kadınlara adaletle hak vermesi, Mehmed Paşa'nın zulmünün sebebi ve mülkün harabisile bid'at ihdası, Mülkün idaresini Fatih'in kendisine verdiği dair Mehmed Paşanın cevabı, Acem defterdarlarının sıfatı, Mülkün harabisinin zikri, Fatih Sultan Mehmed'in vefatı, Mehmed Paşanın

طغیان جم چلی، فرستادن خسرو خواجه امام را بنصیحت جم چلی، جواب خواجه امام جم چلی را، ذکر شهزاده عالمیان ابوالسکرم سلطان احمد چلی خلدالله سلطنة، ذکر شهزاده عالم پناه ابوالفوارس شهنشاه خلدملکه، شهزاده سلطنت پناه ابوالظفر قورخوت چلی خلد سلطنة، ذکر شهزاده جهان پناه ابوالفتح محمود چلی خلد حکومت، ذکر قتل کدک احمد، ذکر وزارت داود پاشا، فرستادن خسرو علی بیک را بسم دره، رفتن بخسرو بر پلاق صوفیه و حصار ساختن وزرا بر لب آب تونه، ذکر شکار شهریار خلد خلافة، ذکر عزل اسحاق پاشا، ذکر وزارت محمد پاشای خضر بیک، عرض کرد امیرای طریق سلطان مصر را وقهر نمودن خسرو، توجه نمودن ابوالنصر خداوندگار خلد خلافة بغزای بغداد، ذکر عساکر نصرت شمار، توجه نمودن خسرو از کیلیاق کرمن و تسخیر ساختن، رسیدن خان تاتار و تاج و کراز خسرو یافتن، ذکر قلعه آق کرمن، فرستادن خسرو موسی بیک را بضبط داش، خبر طغیان قرال و توجه عساکر منصور بجانب او، آمدن فرستاده شاه مغرب بیایه سریر اعلا، آمدن فرستاده سلطان یعقوب بایندر خلد ملکه بتهنیت غزا، آمدن فرستاده امیر شیرانشاه فرح یسار بتهنیت غزا، ذکر ملک الامراء روم ایلی شدن علی بیک اید دولة، کد شتن سپاه از آب تونه، رزم ابن ابن ملقوب باقرالبغدان و نصرت یافتن، حصار ساختن یونان در مرز عرب، آمدن ایلی سلطان مصر با ایلی ملک هندو عرض اخلاص نمودن و ملتتمس سلطان مصر در حیز قبول واقع نشدن، خطاب زمین بوس و تمه کتاب کوید.

katli, Acem defterdarlarının kötü hareketleri, Korkut Çelebi'nin vezirlerle konuşması, Gazaname Tehniyetname, Hükümdarın İstanbula yürüyüşü, Hükümdarın gemiye binışı, Hükümdarın tahta çıkması, Cem Çelebinin baş kaldırarak adına para bastırması ve hutbe okutması, hükümdarın vezirlerle Cem Çelebinin baş kaldırması üzerine konuşması, vezirlerin cevabı, temsil; vezirlerle Cem Çelebinin def'i için konuşması, vezirlerin nâme yazışı, Hükümdarın nâmesi Cem Çelebiden Musa Beye nâme, Musa Beyin Cem Çelebiye öğüt göndermesi, Hükümdarın Cem Çelebi üzerine asker çekmesi, Cem Çelebinin cenk ederek Bursayı alması, Hükümdarın Cem Çelebiyi kovalaması ve üzerine asker göndermesi, Hükümdarın yazın harp yerine gemiler göndermesi, Cem Çelebinin harbinden dönüp Hükümdarın İstanbula gelip adalet göstermesi, İstanbulun zikri, Baharın zikri ve Hükümdarın bezmi, Cem Çelebinin Mekteye gitmesi.

Bu başlıkları müteakip Karaman oğlu Kasım Beyden bahse geçilir:

Kasım Bey Acem mülkünden (Uzun Hasan Bey'in yanından) gelip Cem Çelebiye mektup yazıyor. Bunu büyük bir elçi ile gönderiyor. Yunani - zemin tahtı dediği Anadolu tahtını istemesini, tekrar davayı saltanat etmesini, Bayazıd ile harbe girişmesini istiyor:

"Eğer sen bunu yapmak istemezsen Kavus gibi gel tahta otur, ben Rüstem gibi senin uğruda harp edeyim," diyor.

Mektubu, elçi o sırada Hac için Mekke-i Mükerrremde bulunan Cem Çelebiye götürüyor. Bunun üzerine Cem Çelebi Karaman'a avdet ediyor. Kasım Bey onu büyük bir askerle karşılıyor ve ordu ile Lârende'ye gidi-

yorlar. Orada Sultan Bayazıd'ın ümerasından Ali Bey bunların yaklaş-
tığını duyunca, Karamanlılarla harbe giriyor ve onları mağlup ediyor.

Karaman'da Mehmed Bey, Cem Çelebi ve Kasım Bey'e iltihak ediyor. Asker toplayıp Ankarayı zabtediyorlar. Az sonra Bayazıd Han'ın adamı Karagöz Bey askerile Ankaraya geliyor ve Ankarayı Mehmed Beyden alıyor. Şehzade Ahmed Çelebi, Mehmed Bey'in tuğyanını haber alınca Süleyman'ın kumandası altında asker gönderiyor. Asker, Mehmed Bey'in askerile cenge tutuşuyorlar. Mehmed Bey mağlup olup kaçarken arkasından yetişip öldürüyorlar. Mağlup olan askeri de Cem Çelebi tarafına kaçıyor. Cem Çelebi, Karaman oğlu Kasım Bey'in muavenetile tekrar ayaklanıyor. Cem'in isyanını haber alan S. Bayazıd askerile Lârende'ye geliyor, ordugâh kuruyor. Cem'e nasihat için imam Ali Hocayı gönderiyor.

Padişahın: — Bundan vaz geç, sana mal vereyim; ne istersen vereyim.. dediğini Hoca Ali söylüyor.

Cem: — Ben hileye kanmam. Padişah benim hakkımda dehşetli kin besler. Bunlar masaldır. Eğer Müslümanlardan asker bulamazsam kâfire iltica ederim. Kâfir askerile gelip Rum'u zaptederim.. diyor.

Hoca Ali: — Bu sözler size yakışmaz, yedi ceddiniz gazi padişaktır. Kâfirden istimdat etmek ayıptır. Padişah kuvvetlidir, âdildir. Senin yanında hepsi kahraman şehzadeleri vardır. Sen ona iltica et.. diyor.

Cem Çelebi dinlemiyor; gemiye binip Frenk diyarına gidiyor. Karaman oğlu Kasım Bey de tek başına kalınca Padişah Bayazıd'e iltica ediyor.

Yukarıda adı geçen Şehzade Ahmed Çelebi Amasya ve Şehzade Şehinşah Karaman Valisi oluyor.

Karagöz Bey onun maiyetinde kumandan bulunuyor. Asker çekip Taşili'ni fethediyorlar. Gazelhisarı ile (دزمانیان) ni zaptediyorlar. Şehzade Korkut Tireye tayin ediliyor. Şehzade Mahmud Çelebi de Kastamonu valisi oluyor.

Bundan sonra Gedik Ahmed Paşanın katli, Davud Paşa'nın sadareti, Ali Bey'in Tuna vilâyetini teshire gitmesi, Sultan Bayazıd'ın Sofya yaylağına gitmesi, Vezirlerin Tuna sahilinde hisar inşa ettirmeleri, Padişahın şikâra gitmesi, İshak Paşanın azli ve Mehmed Paşa'nın vezareti anlatılıyor.

Hindistan Padişahlarından hediye-
lerle elçiler geliyor. Elçiler Mısır hükümdarının tasallutundan şikâyet ediyorlar. Padişah asker göndertiyor, fakat itizarla af dileniliyor.

Padişah Buğdan'a tevcihi sefer ediyor. Akkirman ve Kil'i fethediyor, Tatar Hanına taç ve kemer veriyor.

Akkirman kalesinin tasviri, Musa bey'in Taşili'ni zapt için gönderilmesi, Kralın isyanı ve asker gönderilmesi üzerine istımanı, Mağrıp padişahından hediyeler gelmesi, Emir Şiran Şah Ferruh Yesar'ın hediyelerle gazâ tebrik etmesi, Ali Bey'in Rumeli Beylerbeyi oluşu, Askerin Tuna'dan geçmesi, Malkoç oğlunun Buğdan'a seferi; Mısır Sultanından ve Hind Hükümdarından elçiler gelmesi.

Eser, bunları anlatarak nihayet buluyor.

Konya tarihinin; Karaman oğullarının sonlarına rastlıyan vak'aları için istifade edilmesi bakımından önemli olabilecek eserlerden biri bulunan bu şehnamenin, Konya tarihini ileride yazacakların göz önünde tutmaları gereğine işaret etmek lâzımdır.

ÇELİK MEHMED PAŞA

MUZAFFER ERDOĞAN

Bugünkü bilgilerimizle Fatih Mehmed Devrinde Osmanlı toprakları meyanına idhal edilen Konya ve çevresinin idarî mekanizmasını imparatorluk nam ve hesabına tedvire memur olan zevatin kronolojik esaslara uygun olarak tam ve mükemmel bir tarihini vücuda getirmek imkânından mahrum bulunmaktayız. Hattâ aynı karakteri mümkün mertebe muhafaza etmek şartı ile "vâli, adını verdiğimiz bu eşhasın basit bir listesini bile bugün için yapamayacağız. Bu hususta bir dereceye kadar tanzimat devri ile meşrutiyet ve Cumhuriyet devirleri istisna edilecek olursa geri kalan üç yüz elli yıllık uzun bir devre zarfında Konya'nın başında eyalet veya vilâyet işlerini geçirmekte olan zevatin Sicill-i Osmanî gibi oldukça mahdut olan bir iki biyografik eserle ancak kimlerden ibaret olduğuna dair çok basit ve iptidai bir bilgi edinebiliyoruz. İçlerinde Deli Hüsrev, Hürrem, Deli Zülfikar, Katırcı oğlu Mehmed, Kaplan Mustafa, Kuyucu Süleyman, Topal Osman, Alâeddin, Anapalı Hüseyin, Kadı Abdurrahman ve Çarhacı Ali paşalar gibi miktarı sayılamayacak kadar bol olan bütün bu zevatı ilmi esaslar dahilinde gözden geçirmekle Konya'nın Osmanlılar eline geçişi ile başlayan üç buçuk asırlık tarih kısmını da bir dereceye kadar tedvin etmiş olacağımız tabiidir. İşte bugünkü yazımıza mevzu teşkil eden Çelik Mehmed Paşa da Tanzimatın ilânına takaddüm eden devre zar-

fında Konya vâililiğinde bulunan zevat arasında bulunmaktadır.

Polat Mehmed Paşanın oğlu olan bu zat, Kapıcıbaşılıktan vezaret rütbesine kadar yükselmiş ve her birinde birer yıldan fazla kalmamak şartı ile üç defa Konya vâililiğinde bulunmuştur (1). Mirimîran rütbesini haiz bulunduğu sıralarda Isparta ve çevresi mutasarrıflığını ifa etmiş olan mumaleyleh, vezaret rütbesine yükselince ilk vâililiğini Konya'da geçirmiştir 1745 (H. 1158). Birbirini müteakip Kütahya, Trabzon, Rakka, Aydın, Ağrıboz, İçel, Trablus - Şam ve Sayda, Şam gibi muhtelif vilâyetlerde vâlikliklerde bulunan Çelik Mehmed Paşa'nın buralarda bir hayli faaliyet ve icrâatta bulunduğu şüphe etmemek icap eder. Bunlardan Konya ile Adana'da fasıllı olmak üzere üç defa, Kütahya ile Rakka'da aynı vechile iki defa ve diğerlerinde ise birer defa vâliklikte bulunan mumaleylehin bizi daha ziyade ilgilendirmesi gerekli olan Konya'daki faaliyet ve icraatı muhtelif bakımlardan tetkike değer bir durum arz etmektedir. Yukarıda bir parça temas ettiğimiz gibi bugün için fazla miktarda vesika bulunmaması yüzünden bu hususta uzun uzadıya tafsilât ve izahat verememekle beraber elimizde mevcut olan bir kaç belgeye dayanarak bir iki söz söylemekten de vazgeçemeyeceğiz.

(1) — Mehmed Süreyya, Sicil-i-Osmanî, Cild 4, S: 248

Çelik Mehmed paşanın Konya'daki birinci vâililiği 1745 (H: 1158) yılında, ikincisi 1761 (H: 1175) ve üçüncüsü ise 1764 (H: 1178) yılındadır. Bulunduğu bütün vilâyetlerde gösterdiği şiddeti icraat, azmü sebat, fikri tâkib ve idame ile kendisine haklı bir şöret kazandırmaya muvaffak olan Çelik Mehmed paşanın Konya ve çevresi halkı arasında ötedenberi ağızdan ağıza dolaşmakta olan bir çok menkıbe ve hikâyelerine rastlanılmaktadır. Daha ziyade folklorik bir çalışmayı icab ettiren bu hikâye ve menkıbelerin toplanılması ile onun esas karakteri ile resmi hayatında gösterdiği üstün ve eksik tarafları hakkındaki bilgilerimiz genişleyebilecektir. Babası olan Polat Mehmet paşa (2) nin sedidüşşekime bir zat olduğuna nazaran bu hiddet ve huşûnetin kendilerinde irsî olması lâzım geleceği tabiidir. Konyadaki vilâyetlerinin birisinde memleketin tanınmış şahsiyetlerinden olduğunu tahmin ettiğimiz Boz bey namında bir zatı idam etmesi üzerine, hakkında, ozaman uzun bir destan yapılmış ve bu destanın mazmunundan kendilerinin derece-i şiddeti oldukça anlaşılmıştır (3).

Çelik Mehmed paşanın Konyadaki ilk vâililiği esnasında başından geçirdiği olayların nelerden ibaret olduğuna dair bugün için elimizde bir vesika mevcut olmadığından şimdilik bir şey söyleyemeyeceğiz. Yalnız 1761 (H: 1175) yılındaki ikinci vâililiği esnasında vuku bulan bazı hâdiseleri o devirden kalma bir kaç vesikaya dayanarak kısaca zikretmek isteyoruz. Bu hâdiseler arasında şüphesiz en

(2) — Mehmed Süreyya, Sicil-i-Osmanî, Cild 4, S: 192

(3) — Hamdi zade Abdülkadir, Çelik Mehmed paşa, Türksözü (Konya), 1918.

mühimî Bozbey'in idamı keyfiyetidir (4). Maalesef elimizde bugün tam metni mevcut olmayan bir destana göre Bozbey'in Çelik Mehmed paşa emrile çağırıldığına şu suretle işaret edilmektedir:

İndim Konyanın içine
Selâm verdim bir kaçına
Bunda Bozbey'in suçu ne?
Çağırtmış Bozbey'i Çelik.

Cellâdlarda olur satır
Hiç kalmamış gönül hatır
Durma kardaş salevat getir
Çağırtmış Bozbey'i Çelik.

Asıl adının Osman olduğunu kuvvetli bir şekilde tahmin ettiğimiz Bozbey'in idamı hâdisesi o tarihlerde halk arasında hayli dedikoduyu mucib olmuştu. Biz bunu Kul Musa adlı bir ozanın söylediği şu parçasından aşağı yukarı sezebiliyoruz:

Arap ata binip oklar sallıyan
Demir zıhlar giyip meydan okuyan
Bağrına al bayraktan iz bağlıyan
Şahin belli Bozosmanı öldürme.

Penbe güller domurcuktan çıkarken
Kırlarda kuşlar hep ötüp dururken
Otlar biterken, çiçekler açarken
Elâgözlü Bozosmanı öldürme.

Sana derim sana ey Çelik paşa
Uzun bir ömürle sen çok çok yaşa
Emin ol kazâ, belâ gelir başa
Güzel yüzlü Bozosmanı öldürme.

(4) — Bozbey hakkındaki bilgilerimiz, bu gün için bizi pek te tatmin edecek kadar fazla değildir. Bazen Mehmed ve ekseriya Osman şekillerinde kaydedilen bu zatın menşee ve faaliyeti hakkında esaslı bir araştırma yapmak her halde faydalı bir iş olur. Ötedenberi Konya ve çevresinde yayılan rivayetlere inanmak lâzımgelirse asıl adının Osman olduğunu ve bundan başka onun hâlen Seyhan'a bağlı Karaisalı kazasındaki Menemenci oğullarından bulunduğunu kabul etmek icap eder (Ayrıca Bak. Memdüh Yavuz, Türkmen beylerinden Boz bey'in idamı, Babalık (Konya) Yıl: 23, № 4234, 10 Eylül 1933).

Budur sana Kul Musa'nın sözleri
Yere değdi gül beden nazik yüzleri
Zemherir idi ilkbaharda yazları
Boynu bükük Bozosmanı öldürme.

İstanbul Başvekâlet arşivinde rasladığımız ve 24 receb 1176 tarihinde hülâsa hâline getirilmiş bir vesikada Konya Vâlisi Çelik Mehmed paşanın Bozbey ile olan münasebetine dair bazı kayıtlar görülmektedir. Onun vâililiği sırasında Konya'dan gönderdiği muhtelif arıza ve tahriratın hülâsası olduğu anlaşılan bu vesikada Karaman eyaletinde vaki Bozulus ve Esbkeşan mukataalarına ve onların mutasarrıfları olan Mehmed ve Mustafa-Beylere temas edilmekte ve bunların kendilerine bağlı bulunan Hacı Hamzalı, Armudlu gibi diğer bazı cemaatlarla birlikte hükûmete karşı tediyeye etmiye mecbur oldukları borçlarını ne suretle ödeyecekleri göze çarpmaktadır. Bundan başka mezkûr mukataa mutasarrıfları olan Mehmed, Mustafa ve Ahmed'in hapsolunmalarında artık bir sebep hatıra geleneceği mülâhazası ile şayanı inayet ve merhamet oldukları ve bununla beraber verilecek emre göre hareket edilebileceğinin tabii bulunduğu kayıtlar ve işaret edilmektedir. (5) Yine aynı

(5) — İlgililere faydalı olacağını düşünerek Çelik Mehmed paşanın Konyadan İstanbul'a gönderdiği arızaların hülâsasından ibaret olan ve aynı bir kâğıda iki fasıla ile üç kısım halinde yazılan bu vesikayı aynen tekrarlamayı uygun buluyoruz :

Karaman Vâlisi vezir-i mükerrrem saadetlî Çelik Mehmed paşa hazretleri tarafından gelen kâğıdların hülâsasıdır. Fi. 24 Receb 1176.

1 — Eyalet-i Karamanda vâki Bozulus ve Esbkeşan mukataaları mutasarrıfları Mehmed ve Mustafa'nın bundan akdem hesabları rü'yet ve zimmetlerinde bermucib-i defter müctemi olan emval-i mîriyenin tahsili müşarûnileyhe ferman buyurulmağın yetmiş beş senesi mîrileri ve Bozulus mukataası bakayasını on dört bin üçyüz yirmibir kuruş ile Bo-

vekâlet arşivinde tesadûf ettiğimiz başka bir vesikada ise ikamet etmekte olduğu Midilli Adasından Bağdada nakil ve tahliye edilmesi icab eden Gürcistan beyzadelerinden Azat Han'ın kayını İsmail Bey'in Osmanlı hükümdarı bulunan Mustafa III. ün emrine tebaiyet etmiyerek Konya'ya geldiği ve burada kalmayı tercih eylediği görülmekte ve buna bir çâre olmak üzere başta Konya da vâli bulunan Çelik Mehmed paşa ile Sivas, Diyarbakır vâlilerinin ve Mardin Voyvodasının ve bir de ayrıca Bağdad Vâlisinin yapması gerekli olan tedbirlerin nelerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Osmanlı hükümdarı, Çelik Mehmed paşadan İsmail Bey'in Konya'da daha

zulus mukataası tevabiinden Hacıhamzalı cemaati zimmetlerinde iktiza eden bin ikiyüz yirmi iki kuruş ve Armudlu cemaati ahalilerinin zimmetleri olan sekiz yüz kuruş malî bakaya ve mukataayı mezbure mutasarrıfı sebîkî Mehmed'in baemr-i âli fîruht olunan deve ve kısrak ve tay ve hayvanatı bahası iki bin kuruş ve Esbkeşan mukataası mutasarrıfı Ahmed'in emval ve eşyası bahasından altıyüz kırk sekiz kuruş ki cem'an on sekiz bin dokuz yüz doksan bir kuruş cem ve tahsil ve defteri ile defterdar efendi Çukadarı Mehmed kullarına teslim ve deraliyeye tesyir olunduğuna.

2 — Mukataayını mezbureteyn mukayyidleriyle yetmiş altı senesi muharremi ibtidâsından emaneten müşarûnileyhe ihale buyurularak ancak ahalisi perişan ve mîrileri tedrici tahsile muhtaç olmaktan naşi mal-i mukayyidleri alâ mühl-i eda ve teslim olunacak mahalle havale buyurulması.

8 — Mukataateyn-i mezbureteynin mutasarrıfı sâlifleri mezburdan Mehmed, Mustafa ve Ahmed eğerçi tarafı müşarûnileyhte mahbus olup ancak ahvalleri diğergün ve ol tarafa ism-i mal itlak olunur helal vahidleri olmadığı ecilden mekslerini mucib bir halet kalmadığı ve şayan-ı inayet ve merhamet oldukları malûm-ı âlileri buyurulmakta haklarında ne gûna emr-i âli buyurulur ise tarafına işaret buyurulması vezir-i müşarûnileyh iki kît'a mektuplarında tahrir eder.

fazla kalmasına meydan vermemesini ve yanına kâfi miktarda adam tahsis ederek ve onu muhafaza altına alarak Sivas vâlisi bulunan Silahdar Mehmed paşa'ya teslim eylemesini istemektedir. (6)

Şu anda Çelik Mehmed paşanın Konya'da geçirdiği birinci valiliği için olduğu gibi ikinci valiliği için de daha fazla izahata girişmek imkânına maalesef tamamen mâlik değiliz. Çünkü elimizde mevcut olan vesikalar ancak bize yukarıda bilmünasebe zik-

(6) — Osmanlı hükümdarı Mustafa III. ün Konya, Sivas, Diyarbakır ve Bağdad vâlleri ile Mardin Voyvodasına hitâben gönderdiği bu hüküm aynen şöyledir :

Bagdad vâlisi vezir Süleyman paşa ve Karaman vâlisi vezir Çelik Mehmed paşa ve Sivas vâlisi vezir Silahdar Mehmed paşa ve Diyarbakır vâlisi vezir Mustafa paşaya ve Mardin Voyvodası zeydi mecedhuya hüküm ki: Gürcistan beyzadelerinden Azat han'ın kayını İsmail bey'in mukim olduğu Midillü ceziresinden doğru Bağdada gitmek üzere Cezire-i mezbûreden tahliye olunup emr-i şerifimle Bağdad'a sevk-ü tesyir olunmuş iken Konya'ya vüsulünde mahall-i memûre gitmekten imtina ile emr-i şerifime muhalif teannûden hâlâ Konya'da meks-ü ikamet üzere olduğu ihbar olunup mukaddema sadır olan emr-i şerifim mucibiince muhafaza olunarak Bağdad'a irsâl ve isal olunmak fermanım olmağın işbu emr-i âlişanım ile vüsulünde Karaman vâlisi Müşarûlileyh sen mir-i merkumun Konya' da ikametine rûhsat göstermeyüp ve özür ve illeti ve teannûd kat'a dincmeyüp yanına kadr-ü kifaye adamlar koşup muhafazâ ettirerek Sivas'a irsâl ve teslim ve sen ki Sivas vâlisi Müşarûlileyh sin tarafına vüsulünde sen dahi yanına adamlar tayin ve muhafazasına dikkat ederek doğru Amid'e isal ve sen ki Diyarbakır vâlisi müşarûnileyhsin merkumu Bağdad'a göndermek üzere Mardin voyvodasına tesyir ve sen ki voyvodayı müşarûlileyhsin vüsulünde merkumu min baid bu tarafa hareket . . . eylemek üzere daima muhafazasına dikkat ve tenbihi iktiza edenlere müekkid tenbih birle fi-rar ve gaybubet eylememek üzere cümle niz taraflarından ihtiyata riayet olunarak biyyi halin Bağdad' a eriştirüp kusur ve gafletten tehaşi ve mücanebet olunmak babında ferman'ı âlişanım sadır olmuştur. Fi Evail-i Şevval 1175

rettiğimiz tarihî neticelerden daha fazlasını, itaya imkân bırakmamaktadır. İstanbul Başvekâlet arşivinde Çelik Mehmet paşa'nın başta Karaman eyaleti olmak üzere Kütahya, Karaman ve Hamideli sancaklarında olan emlak, çiftlik ve ortakçı tâbir olunan çiftlerine aid tesadûf ettiğimiz bir deftere nazaran onun oldukça zengin bir adam olduğuna aşağı yukarı hükmedebiliriz (7) Şimdi onun karısı ve çocukları ile kölelerine ve bundan sonra da Konya'da 1765 (H: 1179) tarihinde vuku bulan ölümüne temas etmek istiyoruz. Mehmed Süreyya Bey'in kayıtlarına göre Çelik Mehmed paşa'nın karısı Hacı Züleyha adlı bir kadın olup (1710 H: 1122) tarihinde kendisinden çok evvel vefat etmiştir. (8) yine aynı zatın kayıtlarına nazaran onun İbrahim, Ahmed ve İsmail paşalardan ibaret üç oğlu ile bir kızının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Konya'da Şemsî Tebrizî haziresinde mevcut olan mezartaşları arasında bulunan bir taşda Çelik Mehmed paşanın Hüseyin Bey adını taşıyan dördüncü bir oğlunun daha varlığına şahid oluyoruz. (9) Babaları Çelik Mehmed paşa ile

(7) — Oldukça uzun olan bu vesikayı ileride müsaid bir zamanda yayınlamak arzusun-dayız

(8) — Mehmed Süreyya, Sicil-li Osmani; cild 4, S: 248

(9) — Çelik Mehmed paşa'nın dördüncü oğlu olan Hüseyin Bey'in Şemsî Tebrizî haziresinde vaktile rastladığımız mezartaşı kitabesi aynen şöyle idi :

کنج ایکن کوچدی جهاندن
یوبله بر خلق حلم دیرلم
قبرخی یرنور ابد ایله رب الکریم
قونیده مدفون چلیک محمد پاشا زاده
مرحوم حسین بک روحیچون الفاتحه
فی ۱۲ ص ۱۲۳۱

Genç yaşında hayata gözlerini yumduğu anlaşılan Hüseyin Bey'in zikrettiğimiz bu me-

İbrahim paşa'nın ve bir de Hüseyin Bey'in mezar taşlarına nazaran Konya'da vefat ettikleri muhakkak olan bu âilenin diğer rükünlerinin nerede ve hangi tarihte hayata göz yumduklarını ve tarihi rol ve hususiyetlerinin nelerden ibaret olduğunu bugün vazih olarak bilmekten mahrum bulunuyoruz. Her ne kadar Mehmed Süreya bey bunların Üsküdar'da medfun olduklarını söyleyorsa da bugün Üsküdar mezarlıkları diğer mezar âbidelerimiz gibi henüz ilmi bir şekilde tetkik edilmiş olmadığından bu hususta maalesef hiç bir şey söyleyemeyeceğiz. Sicil-li-Osmanî'de gördüğümüz başka bir kayda göre 1768 (H: 1182) yılında Konya vâililiğinde bulunmuş olan Hazine dar zade Şahin Ali paşa'nın Çelik Mehmed paşa'nın kölesi olduğunu (10) öğrendiğimiz gibi yine aynı eserden müderrisliklerde ve bir aralık Ayıntab Mollalığında bulunmuş olan Osman efendi adlı bir zatın de onun imamlığını yaptığını anlıyoruz (11).

Çelik Mehmed paşa'nın ölümüne gelince: Yukarıda söylediğimiz gibi

zarfının bugün eski yerinde durup durmadığını iyi bilmeyoruz.

Yine aynı mezarlıkta ve zikrettiğimiz Hüseyin Bey'in mezarı yanında medfun olan ağabeyisi İbrahim paşanın vaktile tesbit ettiğimiz mezar taşı kitabesi de aynen şu tarzda idi:

آه ایله زار قیلهرق تازه لکمه طومردم
چون اجل پیمانه سین طولش مراد آلمدم
حسرتا فانی جهانده طول عمر سورمدم
قونیده متقون (12) چلیک پاشا زاده مرحوم
و متقور ابراهیم پاشانک روحیچون الفاتحه
فی ۱۲ م ۱۲۲۰

Üzerinde Rumeli payesi olduğu halde bir aralık Kayseriye mutasarrıflığını ifa eyliyen İbrahim paşa'ya bilâhare vezaret rütbesi verilerek Bozkır maden emniyeti ile birlikte Alâ-iye livası ita edilmişti. (Bak: Mehmed Ataulah Tarih-i Sami zade, 1, 157 - 158)

(10) - Mehmed Süreyya, Sicil-li-Osmanî, S : 248

(11) - Aynı eser, Cild 3, S : 485

Konya'da 1765 (H: 1179) tarihinde ölmüş ve Şemsi Tebrizî dergâhı bitişiğindeki mezarlığa gömülmüştür. Konya vâililiğinden Adana'ya tayin olduğu ve yeni memuriyet yerine gideceği bir sırada vuku bulan ölüm habisesinin esas mahiyeti hakkında bilgilerimiz maalesef tam değildir. Onun vaktile mezkûr kabristanda ve oğulları İbrahim paşa ile Hüseyin Bey'in medfenleri yanında bulunan mezar taşı kitabesi aynen şu şekilde idi:

چلیک پاشای عالی جاهه رحمت ایلسون مولا
غزاده سیف سارم (13) ایدی حقا مظهرهت
بولاد پاشا کی ذاتک ظهور صلب پا کندن
متاننده یکنانه حسن تدبیرنده بی منت
لیب آتا (14) دعا کوپان اوقورلار بی ریا تاریخ
مقام اولسون چلیک پاشایه باب وایه جنت
الفاتحه
۱۱۷۹

Muhtelif zaman fasılları ile karaman eyaletinde üç defa vâililikte bulunduğunu söylediğimiz Çelik Mehmed paşa'nın bugün Konya'da yalnız bir eserini görebiliyoruz. O da Ovalıoğlu mahallesinde yaptırmış olduğu cami olup bunun yüksek bir minaresinden başka inşaf ve sınaî bir değeri yoktur. Minarenin cebhesindeki tarih kitabesine nazaran mezkûr camii üçüncü valiliği zamanında yaptırmış olduğu anlaşılmaktadır (15).

(12) - olarak yazılması doğru değildir, bu kelimenin (مدفون) şeklinde yazılması icab ederdi.

(13) - (سارم) yanlıştır, doğrusu (صارم) olacaktır.

(14) - Bu mısra'daki (آتا) kelimesi yanlış yazılmıştır, (آسا) olacaktır.

(15) - Vezin ve manâ bakımından hiç bir değeri olmıyan mezkûr kitabe aynen şöyledir:

شریف دلکشا عالمده رعنا
محمد پاشا یامیش بو دیاره
بو مادیح کوشی ایدوب تاریخ سویلر
آهی آبادده حرم بو مناره

YURDUMUZDA UYUZ SALGINI

Konya Mem. Hst. Cilt müt.

Dr. A. LEBİB KARAN

Memleket Hastahanesine baş vuran cilt hastalarının çoğunluğunu uyuzlu lar teşkil ettiği gibi özel muayenehanemize gelen kastaların da çoğu uyuzla tutulanlardır. Bu hal ikinci genel savaş başladıktan biraz sonra başlayıp yıldan yıla artmak suretile böylece devam etmektedir. Bunu bir çokları pislikten ve bir takımı da şekerin pahalı olması sebebiyle az şeker yenilmesinden ileri geldiğini söylüyorlar. Halbuki bit nasıl temiz insanlara da gelebiliyorsa, uyuz da böyledir. Şu halde uyuz hastalığı pisliğin bir belgesi değildir. Uyuz böceklerinin gelebileceği bir duruma düşen en temiz, ve kibar ve en şık adamlara da uyuz hastalığı pek âlâ bulaşabilir.

Hele şeker az yemenin veya her hangi bir yemeğin de bunda bir etkisi olamaz. Çünkü uyuz hastalığı yalnız derimizi ve sadece dışarıdan ilgilendiren bir hastalıktır. İç organlarımızın durumu veya bunlardan birinin hastalığı ile hiç bir ilgisi yoktur.

Bu birkaç yıl içinde gördüğüm ve tedavi ettiğim yüzlerce uyuzlu hastalarla konuşmam ve bu hastalığın nereden geldiğini araştırmam sonucunda üç önemli uyuz kaynağının bulunduğu iyice kanmış bulunuyorum. Hattâ bu ciheti bir tezkere ile resmen yetkili yerlere bildirmiştim.

1 - En önemli uyuz kaynağı hamamlarımızdır. Uyuza yakalananların % 60. ı bu hastalığı hamamlardan al-

maktadırlar. Bu da gösterir ki, uyu- zun pislikle bir ilgisi yoktur. hamamdan tertemiz yıkanıp çıktığı gün uyuza tutulmuştur. Bunun sebeblerini bir araştırırsak buna çabucak inanırız. Çünkü bir doktorun bir uyuzlu hastaya reçetesini verdikten sonraki ilk tavsiyesi güzelce bir yıkandıktan sonra ilâcını sürmesidir. Güzelce yıkanmak hiç şüphesiz, kamamda olacağından, pek çok uyuzlular ilk yıkanmalarını hamamlarda yaparak hamam peştemallarını kirletmektedirler. Böylece gerek bu uyuzluların soyundukları yerlere serilen ve gerekse vücutlarına sarılan peştemallar uyuz böceklerine bulaşmış olur.

Bizim türkiyemizde öteden beri hamamlarda bir müşterinin kullandığı peştemalları kaynatmak usulu yoktur. Hemen soguk su ile yıkayıp kurumağa asıverirler. Hattâ bunlardan bazıları pek kurumadan da başka müşteriye verilmektedir. Soguk su ile yıkanan hamam takımlarındaki uyuz böcekleri dipdiri kaldıklarından, bu takımlarla hamamda ağırılanan başka müşteriler muhakak surette uyuza yakalanırlar.

Şu halde hamamlardan uyuz hastalığının yayılmasına engel olmak için iki yol vardır. Biri ve belkide güç olanı uyuz şüpheli müşterileri hamama almamak. ikincisi ve tatbiki mutlak zaruri olanı her müşteriden sonra hamam peştemallarının kaynatılmağa mecbur tutulmasıdır, Birincisi güçtür.

Çünkü hiç bir hamamcı müşerilerini muayene edemez ve hastalıktan da anıyamaz. Bu işi ancak bir doktor ve resmen vazifesi olan bir doktor yapabilir. Bu usul ise henüz Avrupa'da bile yoktur. Bizde her hamamda bir doktor değil, her Kaza'da bir doktor dahi yoktur.

Her müşteriden sonra hamam peştemallarının kaynatılması işini mecburi kılmak, yalnız uyuz tehlikesi için değil, her cihetten sihi bir zarurettir. Eğer şimdiye kadar bu cihet bir kanun ile temin edilmemişse, ya belediyelerce veya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince, bu eksiklik tamamlanmalıdır.

2.— İkinci uyuz kaynağımız hanlar ve otellerimizdir. Hiç şüphesiz bir çok uyuzlu kişiler otellere ve hanlara misafir olmaktadır. Bundan otelcinin hiç haberi olmayabilir. Böyle uyuzlu biri bir otel veya handa bir gecelik kalıp gidebilir. Bu misafirin kullandığı yatak ve yorgan çarşafı görünüşte bembeyaz ve tertemiz kalabilir. Fakat hakikatte çok kirlidir. Çünkü bu çarşafı uyuz böcekleriyle bulaşmıştır. Bizim en büyük şehirlerimiz hatırı sayılır iyi otellerinde bile bu gibi bir gecelik kullanılan çarşafı güzelce devşirip koyarak, başka bir müşteriye kullanmak âdetidir. Hanlarda ve âdi küçük otellerde bu gibi çarşafın temizliğini icabederse yeminle de temin ederek başka müşteriye verirler ve müşteriye zorla uyuza bulaştırırlar. Bunu herhalde çarşafı sık yıkıyarak eskitmek için ve fazla masraftan kaçınmak için yapıyorlar sanıyorum. Hele şimdiki çarşaflık patiska bezlerinin bulunduğu bir sırada bu hileyi yapmayan otel ve han tasavvur dahi edilemez. Bir de şu sırada otelci ve hancıların başka mazeretleri de çoktur. Bir ke-

re kömür yok, yahut pahalı veya ütü yok gibi bir sürü sebeplerle yatak ve yorgan çarşafı müşteriye ütüsüz olarak serilmektedir. Bu da bu çarşafın müstamel olduğunu gizlemeğe yarar. Müşteri bu çarşafın kullanılmış olduğunu iddia ederse cevap hazırdır. Ne yapalım efendim ütümüz kırıldı yenişi yok, satın almak için dükkanlarda bulunmuyor. Yahut hizmetçi yok kömür yok diyecek ve daha kolay yutturacaktır. Fakat sıkı bir takiple her halde bunlara bir çare bulunur. Oteller hamamlardan daha sıkı bir kontrole tabidir. Hanlar bir derece daha az kontrol ediliyor. Her üçünde de yapılacak sıkı tedbir ve kontrollerle her halde bu iki uyuz kaynağı ortadan kaldırılabilir kanaatındayım.

3 — Uyuz kaynaklarının üçüncüsü izinli, tebdili hava ve terhis suretleriyle köyüne ve evine dönen askerlerdir. Hele köylerdeki uyuz salgınının biricik sebebi budur diyebilirim. Tabii şehirler de bu kaynaktan mahrum değildir. Pek çok genç kadınlar, ufak çocuklar ve ihtiyar anneler, bu uyuzu nereden aldın sorusuna karşı, askerden izinli gelen Mehmetciğin bir kaşıntısı var idi de bize ondan geçti, derler. Bu artık su götürmez bir hakikattir. Hastahanede yatan bir çok uyuzluların müşahedeleri, polikliniğe başvuran hastalardan aldığımız ifadeler ve özel muayenehanemize gelen uyuzlularla yapılan hasbihaller hep bu hakikatı meydana çıkaran delillerdir.

Şu halde bu iş de üzerinde durulacak kadar önemli bir sağlık problemi halini almıştır. Yurdumuzun sağlığı, halkımızın istirahat ve selameti ve yurtdaşlarımızın bu yüzden heder olup giden bunca paralarının korun-

ması bakımından uyuzu başlı başına bir yurt ve sağlık işi olarak ele almak gerektir.

Bir askeri, her ne suretle olursa olsun, evine gönderirken, evindekilerle bulaştırılacak bir hastalığı ile yollamamalıdır. Evet bir asker uyuzu yolda da alabilir. Fakat bu sözde bir özür olmaktan ziyade bir kabahat olur. Askerin yollarda uyuz alması da doğru değildir. Çünkü onlar başı boş dağınık olarak dönmezler. Her yandan gelen askerlerle birleşerek hep askeri kontrol altında dönerler. Böyle olunca bu askerleri hastalıklardan korumak ta bu kontrolü yapanlara aittir. Nihayet en son askerlik şubesi bu askerleri, köylerine ve

evlerine gitmeden önce, bir kere sıhhi muayeneden geçirtip yerlerine göndermelidir. Bu muayene ile uyuz, belsoğukluğu, frengi ve başka bulaşık hastalıklar da meydana çıkabilir. Bunlara karşı alınacak tedbirlerle bu askerin evindekiler korunmuş olur. İşte görülüyor ki uyuz deyip te geçivermemelidir. Filvaki uyuz öldürücü bir hastalık değildir ama bu yüzden tonlarca ilaç harcanmakta ve oluktan akarcasına paralar dökülmektedir. Yukarıda gösterdiğimiz tedbirlerle başvurarak bu işe geniş ölçüde önem verilirse, hiç şüphesiz uyuz salgınının önüne geçmek mümkündür. Cumhuriyet Hükümetimizin azmi-iradesinden ne kurtulurki?!..

TOPRAK KANUNU

FEHİM ÇAYLI

Bugün, memleketimizde rasyonel bir toprak reformu, esaslı bir inkılâp yaratacak olan bir kanunu, TOPRAK KANUNUNU Büyük Meclisimiz ve onun içinden çıkan Hükûmetimiz bizlere takdim etmiş bulunuyorlar. Bu münasebetledir ki, Toprak Bayramının birincisini 17 Haziran 1945 de kutlulmuş oluyoruz.

Manevî huzurunda hürmetle eğilmeyi kendime paha biçilmez bir şeref addettiğim eşsiz kahraman Ebedî Şef ATATÜRK, Millet hâkimiyetine da yanan demokrat Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetinin ilk temelini atarken her işin başında ve başlangıcında doğrudan doğruya Milleti görüyor ve Türk Milletini teşkil eden köylü taşına, şehirli harcı ilâve ederek modern devletimizin kuvvetli temelleri üzerinde sarılmayan çatılarını maharetle yükseltiyordu. Atatürk daha hükûmetin ilk kuruluşunda en büyük ve ehemmiyetli dayanak noktasının mevcut nüfusumuzun % 80 ini teşkil eden köylü unsuru olduğunu biliyor ve memleketin hakikî sahibi ve efendisi köylü bulunduğunu ilk fırsatta memleketin içine ve dışına duyurmakta gecikmiyordu.

O günden bu güne kadar, köylünün refahını arttırma, geçinme yollarını düzenleme, köylümüzün ve çiftçimizin en büyük meşguliyeti olan toprağı kendi malı haline getirme, yani topraksız köylüyü toprak sahibi yapma hareketi başlamış ve hızını

kaybetmeden gelişmiştir. Aradan geçen yıllar: iktidar mevkiine gelen her Cumhuriyet hükûmeti ve onun Başbakanları bu fikri, topraksız köylüye toprak verme fikrini, kendi iç siyasetlerine esas ittihaz etmişler ve bu fikrin tahakkuku uğrunda dinmek ve dinlenmek bilmiyen bir faaliyet göstermişlerdir. En nihayet tasavvur halinde olan bu fikir, geçen yılların uzun fakat verimli çalışmaları sonunda gelişmiş ve hükûmetin bir kanun tasarısı yaparak Büyük Millet Meclisine sunmasına vesile olmuştur.

Mevzuubahis Toprak Kanunu, Büyük Millet Meclisinde uzun tenkitlere, derin münakaşalara yol açmış ve Milletvekilleri ile tasarının müdafii mevkiinde bulunan Hükûmet arasında esaslı tartışmalara sebebiyet vermiştir. Toprak Kanunu tasarısı mecliste madde madde müzakere edilip son şeklini aldıktan sonra bugün elimize ulaştırılmış bulunuyor.

Bu münasebetle çok çalışan ve kanunun gerek hazırlanmasında, gerek meclise sevkinde ve gerekse mecliste müzakeresinde devamlı gayret sarfederek büyük başarılar gösteren SARACOĞLU HÜKÛMETİNE ve bizzat, bu şerefin en büyük payesine müstehak olan sevgili Başbakanımız ŞÜKRÜ SARACOĞLU'na köylümüz ve çiftçimiz namına teşekkür etmeyi kendimce ifası zarurî olan bir inkılâp borcu bilirim.

Toprak Kanunu, ne bir devletin kanunundan kopya edilmiş, ne değiştirilerek alınmış ve ne de bir özenti-den ibarettir. Toprak Kanunu yalnız ve yalnız Türk efkârı umumiyesinin fikrini aksettiren ve her hususça TÜRK olan bir kanundur. Saracoğlu Hükûmeti bu başarısı ile ne kadar iftihar etse hakkıdır ve bu hakkı teslim etmek bizlerin vazifesidir.

Toprak kanununun hazırlanması yukarıdan aşağıya bir hareketle değil, aşağıdan yukarıya doğru doğan bir arzu ve kaynaşma neticesinde meydana geldi. Zira kanunlar, ihtiyaçların neticesinde doğar. Memleketimiz bir ziraat memleketidir. Nüfusumuzun % 80 i köylüdür ve hemen köylümüzün kâffesi de çiftçidir. Memlekette rasyonel bir tarımsal inkılâp yapmak lâzımsa, bunun, esasında çiftçi bulunan köylüye üzerinde çalıştığı ve bir ecir gibi çalıştırıldığı, aynı zamanda işlediği toprağı kendisine mal etmekle olacağı muhakkaktır. Cumhuriyet Hükûmeti köylümüzün bu ihtiyacını derinden derine yaptığı tetkikler, her Bakanın ve Milletvekilinin ancak Cumhuriyet idaresine has olan köylü ile yakından temasa gelmesi, onun derdini, hakikî ihtiyaç-

tan doğan isteklerini, masası başından, sandalyası üzerinden değil, bizzat köylere kadar giderek, halkın ve köylünün içerisine girerek, onlarla pek yakından konuşarak anlaması neticesinde beliren ihtiyaçlardan doğdu. Bu ihtiyacı kendi ihtiyacı gibi hissetmedir ki, kanunun fikir halinden madde haline geçmesine sebep oldu.

İşte görülüyor ki, memleketimizde bir toprak reformu ve statü değişikliği yaratacak olan Toprak Kanunu, köylüsünden Başbakanına kadar aynı şiddette duyulan zarurî bir ihtiyacın tatmin edilmesi gayesiyle ve elbirliği bir çalışma neticesinde meydana getirilmiştir. Memleketimizin metrük bırakılmış sahalarını imar, topraksız köylüye ve toprağı yetmiyen çiftçiye toprak vermeyi ülkü olarak ele alan bu kanun, aynı zamanda memleketimizin ziraî, sınaî; ekonomik ve ticarî sahalarıyla da pek yakından ilgilidir. Bu kanunun istikbalde bizi parlak ve verimli neticelere ulaştıracığı hususunda daha şimdiden bizlerde sarsılmayan bir kanaat belirmiştir. Bu kadar iyimser bir hava içinde hazırlanan Toprak Kanununun memleketimiz ve milletimiz için hayırlı ve uğurlu olmasını temenni edelim.

MEVLEVÎLER ŞEHİRİ KONYA

Yazan: Cİ. HUART

Çeviren: SALT SUNGUR

(Baştarafı bundan evvelki sayılarda)

Bu geçitlerin en uzun ve en zahmetlisi kervanların fasılasız geçişle oldukça yıpranmış olan ve korkunç kayalıklar arasında bulunan Güngörmez geçitidir. Ufuk çok genişliyor; önümüzdeki dağların sivri tepeleri ötede denize doğru alçalan geniş bir hiyaban haline gelmek üzere iki muvazi sıra halinde uzaklaşır gibi görünüyor. Bu, Menderes vâdisidir. Akçaköyde, her nevi kervan'ın durduğu sarp bir inişin aşağısındadır, ki biz bunun ortasında bir geçit bulmak için çok zahmet çektik. Köyü sulayan çeşme, susamış kervancıların ve hayvanlarının istilasına uğramış. Çok temiz, kireçle badanalanmış, ilk katta kapısız, penceresiz iki odadan ibaret bir müsafirhane bizi bir müddet için kabul ediyor. Köylüler bize an'anevî kahveden içiriyorlar.

Nitekim birisi sobayı iyice yakıyor ki burada kahve kavrulacak; diğeri kahve tanelerini getiriyor, bir üçüncüsü de çalı, çirpi getiriyor. Fakat bütün bu hazırlıklar bizi ürkütüyor; bu tertipli hareketle kahve hazır oluncaya kadar gece olacak. Biz Akçaköy'e ve basit müsafirperverliğine veda ediyoruz; gözlerimiz yemyeşil bir ovaya bakmakla dinleniyor; sonra arabamız gürültüyle ilerliyen bir çift küçük öküz koşulu Kağnılarıyla bizi çok rahatsız eden uzun bir Kürt kervanının geçtiği ve diğer yollardan

daha az çetin olmayan son bir inişin tepesine doğru gitmek üzere bir tarla arasından geçiyor.

İnişin ortasında düz bir yerde duruyoruz. Çünkü, dedimya, bütün bu inişler yürümekle geçiliyor; araba, ancak eşyalarımızı taşımaya yarıyor; hem de arabayı her an tutmak lâzım. Kol gayreti bir şeye yaramıyor, ve kuvvet denemesi her an kendini gösteriyor. Bu deneme günde dört defa olunca insan yoruluyor. Fakat ötede ve aşağıda yüksek dağların çevrelediği yeşil vâdinin kenarındaki ince ve siyah şerit nedir? Ve bir kampta olduğu gibi birbirinden ayrı bu kulübeler nedir? Bu, Aydın, İzmir demiryolu ve Dinar istasyonudur. Bize böyle söylendi. Ve biz buna inanmak için çok zahmet çektik. Fakat bir düdük sesi duyuldu ve ince şerit boyunca bir çocuk oynacağı gibi ufak bir şimendiferin ilerlediğini iyice gördük, Artık şüphemiz kalmadı; birkaç adım sonra oraya vardık.

Ben yegâne nakil vasıtası beygir ve iptidai bir araba olan bu yerlerdeki seyahatin sonunda demiryoluna tesadüf etmekle hem garip, hem de hoş bir hisse kapıldığımı hiç hatırlamıyorum. Bu his, Şarkta seyahat eden yolcуда, demir yollarının inkişaf ettiği bu sahalarda, devamlı bir şekil alıyor. Fakat birkaç sene var ki bu demiryolu meselesi mevzuubahis değil-

di. Ne kadar yorgun olursa olsun yolcu bilirdi ki onu medenî âleme götürecek vapuru bulmak için denize varmak lâzım; ve Xénophon (I) nun Yunanlıları gibi denizi görünce heyecana kapılacağı âne kadar her sıkıntıya tahammül ederdi. Fakat Küçük Asya'nın tam ortasında, vahşi dağların geniş sirkı içinde Menderes menbalarında bu medeniyet ağını bulmak sürprizlerin en hoşudur; çünkü turistik meşakkatlerin sona erdiğini bildirir. Yeşilova'yı kateden bu iki siyah ray Avrupa, hürriyet, avdet demektir.

Son bataklıkları, çok şükür, arızasız geçiyoruz, ve bu korkunç yollarda arabamızın yirmi defa kırılmayışına hayret ederek ovada ilerleyoruz. Dinar'a giriş neş'eli oldu. Menderes'in coşkun suları ilk çağdan kalma harabelerin serpili bulunduğu kasabanın sokaklarında gürültü ile çağlıyor: Roma devrinden kalma güzel bir köprü kasabayı istasyona bağlıyor. Tahmin edebilirsiniz ki bizim ilk ziyaret ettiğimiz yer Demiryolu istasyonu oldu. Hiç bir tren yirmi dört saatlik sahadaki demiryolunu birden kat etmiyor; öyleki Denizlide veya Sarayköyde bir gece kalmak mecburiyeti var. Böyle bir vaziyet karşısında Anadolu otellerinde gönül rahatlığının nasıl olduğunu tasavvur edebilecek epey tecrübelerimiz var. Çok şükür ki bir marşandız treni, sabahleyin saat dörtte kalkmak ve doğru İzmir gitmek üzere

(1) Tarihte meşhur «on binlerin rûc'atı»nda İrandan dönen Yunanlıların başında bulunan meşhur Yunan müverrihi. S. S.

hazırlanıyor. Rahatsız geçen bir gecenin ve erken uyanmak mecburiyetine rağmen marşandızla gitmeyi hancının pamuktan yapılmış ince döşekleri üzerinde bir gece daha geçirmeye tercih ediyoruz.

Bizim davamız derhal kabul olundu ve biz de İzmir'e şu telgrafı çekti ki:

“Dinar treni gara varınca araba gönderiniz,, bu tasavvurlarımız tatbik mevkiine konunca biz Kokona Mariça adında bir Rum kadını arayıp bulmak için kasabaya döndük. Bu kadının son günlerde Orta-Anadolu'nun yüksek yaylalarını müşkülatsız geçmiye yardım edecek en iyi geçidi bulmak için şuurulu ve mühim araştırmalarla meşgûl olan Aydın Şimendifer kumpanyasının mühendisleri için bir misafihane tuttuğu bize söylenmişti. Çaydan beri takip ettiğimiz yolun en kolay yol olduğu anlaşılıyor. Aman Allahım! Bu dik meyillerde bu kadar seviye farkını telâfi edecek bir lokomotif göremiyorum. Fakat mühendislerin bilgisi bu hayret verici şeyleri halleder. Biraz zahmetten sonra Kokona Mariça'nın evini bulduk. Kokona bize pilâv ve ada şarabı verdi, ve akşam, sükûnet içinde bulunan hana döndük, ki bu handa, bizim (aha iyi yerli oteller bulacağımızı haklı olarak düşünerek, bizi bekliyen yoktu. Fakat sabahleyin erken hazır olmak lâzımdı; ve uyanmanın, treni kaçırmamanın yegâne çaresi çok uymamaktı.

“Sürecek”

TÜRK MİLLETİ ve MİLLİYETÇİLİĞİ

A. GALİP ÖZTÜRKMEN

III

Eğitim, yetişmiş neslin henüz olgunlaşmaya başlayan nesillere fikirlerini, hislerini vermesidir. Bu verme işi iki vetire ile yapılır. Biri olgun nesillerin hiç haberi olmadan diğer genç kardeşlerine samimi hayatta ki konuşmaları ile evde, sokakta, kahvede, kırdaki köyde ve şehirde nakil yapar. Bu işde geçmiş zaman yoktur; yalnız şimdiki zaman vardır. Bilhassa buna Türk milletinin Millet olarak tarifiinde gördüğümüz ve dil'den sonra gelen kültür (hars)'ü görüyoruz. Kültür dedğimiz bu geniş etki, kültürel olan dil varlığını da içine alarak çok geniş ve büyük bir enstitü oluyor. Güzel türkçemiz ile yazılmış türk şiirlerinin vezni, dinî hayatımızı, ahlaki ve bedîî duyguları bütün sosyal enstitülerimiz kültürümüzü teşkil eder. Yalnız şunu bilmelidirki; bunlar hep yaşayan enstitülerdir.

Eğitimin diğer verilme yolu da ana ve babalar, mürebbiler ve bilhassa resmî sıfatı haiz öğretmenlerdir. Bunların yeni nesil'e fikirler ve iyi duygular telkin etmesidir. Bu iş'te hem şimdiki zaman hem geçmiş zaman ve hem de gelecek zaman vardır. Bunu bir az açıklayacak olursak: Konuşulan dil olduğu gibi yazılan dil de vardır. Bizim millî musikimiz, olduğu gibi başka milletlerden bilim yolu ile öğrenmeğe mecbur olduğumuz musiki de vardır. Yalnız kendisini kitap sayfalarında gördüğümüz ölü enstitülerimiz de vardır. Bunlar genç çocuklara ve hattâ büyüklere bu eğitim

yolu yani maarif ile verilecektir. Öğretmen öğretecektir. Bu iş kültürde göremediğimiz cehti istiyecektir. Eski nesillerin büyük ve tarihi vicdanını yeni nesillere öğretmenler nakil yapacaktır. Bunun içindir ki görevi çok yüksek ve kutsal olan öğretmenin önünde Viktor Hugo yerlere kadar eğilerek selâmlamıştır.

Bugünkü maarifin hakikî anlamı da bu olup; kültür (hars) daha geniş mânâ taşımakla beraber daha ziyade şahsîdir.

Bilhassa Kültür ile Maarif daima paralel gitmelidir. Maarif Kültürden yüksek olursa iyi sonuç vermez. Meselâ: Aruz vezni Arap ve Acem için doğal bir bilgi olduğu halde bizde sun'îdir. Çünkü, aruz maarif sayesinde nakil yapılır. Onlarda bir duygu vasıtası olduğu halde bizde maarif ile öğreniliyor. Hakikatte, aruz Samî dillere mahsus bir estetik kalıptır. İş bu kadar basit değil, bize gelirken kendi kelime ve dili ile geliyor... Sonunda maarif yükseliyor. Fakat kültür dediğimiz kendi varlığımızın eseri olan dilimiz geri kalıyor. Yüzyıllarca da tarih buna şahit oluyor. J. J. Rusonun tabiat dediği varlık ta kültürdür. Çocuğu tabiata bırakalım demesi; çocuğu kültürüne bırakmamız demesidir.

İşte tabiata bırakılmak, tabiata dönmek kültüre dönmektir. Güzel türkçemizi bilmek ve sevmek demek dilin yapacağı her varlığı sevmektir, yapmaktır.

(Sürecek)

SEYAHAT NOTLARI:

ILGIN KAPLICASI

"Ilgın'da bir kaç gün,"

CELÂLEDDİN İMER

Türkiye'nin ünlü kaplıcalarından olan "Ilgın kaplıcası," nı 1944 yılının Ağustosunda görebildim; bu, yüzyıllar görmüş kaplıca, Ilgın'dan 2 km. uzakta ve Ilgın—Akşehir şosesi, önünden kuzey—güney doğrultusunda uzanmaktadır.

Doğudan batıya doğru, dikdörtgen biçiminde yapılmış olan bu yapının,

kârgir duvarları üzerindeki büyücek iki kubbesi, kaplıcanın kadın ve erkeklerle ait iki bölüme ayrıldığını gösterir. orada, vaktile büyük ve bol mermer taşlar kullanılarak yapılmış, üzeri Arap harfleriyle yazılmış bir kitabe de vardır. Aşağıda aynen yazdığım bu yazılardan da anlaşılıyor ki kaplıcanın tarihi eskidir.

Kitabe şudur :

الملك الله
الصاحب الاعظم ابو الحيرات
و البركات صلاح العالم
على بن الحسين قبل الله
اعماله في تاريخ سنة ست وستين و ستمائة

امر بمرارة هذه الحمة
المباركة في ايام دولة السلطان
الاعظم غياث الدنيا والدين ابي الفتح
كيخسرو بن قلنج ارسلان خادم المؤمنين

Kadınlar kısmının havuzu daha büyük ve epeyce derindir. Kaynayan sular oldukça derinden havuza girer ve çıkar. Erkekler kısmınınki daha dar ve daha az derindir. Suyun sıcaklığı 42 C. derecedir —Bu sıcak, banyo yapanları hiç bunaltıp, sıkırmıyor. — Bu suyun içinde çelik, az miktarda kükürt, soda ve çinko vardır. (1332 Hierî senesinde basılan "Konya vilâyeti salnamesi," nin 210 uncu sayfasında da bu bilgiler vardır).

Birleşiminde böyle önemli madenler bulunan kaplıcanın suları, romatiz-

madan başka, çeşitli göz ağrılarına ve bilhassa başlangıç halde bulunan "Drahoma," felç, nakris, cüz zam, hafakan, zatülcemp ve cild hastalıklarına yaradığı söylenilmektedir. Bilhassa, yukarıda bahsettiğim "salname," nin 210 uncu sayfasında şöyle yazmaktadır : "Bu su gözlere pek iyi gelmektedir. Banyo yaparken suların havuza aktığı yere eğilerek, akan suyun içinde göz kapaklarınızı açıp kapayarak "göz banyosu," yaparsanız, hemen göz kapaklarınızın içinde tatlı bir kaşıntı ve hafif bir yanma hissedersiniz. Birkaç

defa aynı göz banyosunu tekrarlıyorsanız,
gözünüzün iyileştiğini anlarsınız,

Bu kadar şifalı olan kaplıca, bugün kâfi derecede faydalanılacak kadar iyi bir durumda değildir. Çünkü fennî düzen yoktur. Havuzlar harap-
tır. Dinlenme ve oturma yerleri fena-
dır. Kaplıcanın bugünkü durumu şö-
ledir: Kadınlar kısmında önce toprak
bir aralık, sonra iç kapıdan girilince
etrafında sedir ve sekiler bulunan
bir taşlık vardır. Banyo alacaklar
yaygı ve kilimlerini götürerek (!) bura-
da soyunuyorlarmış. Havuzun kenarında
yamru yumru olmuş mermer
oturulacak yerler vardır. Erkekler
kısmının soyunulacak yerlerinde şil-
te ve kilim vardır, fakat yıpranmış
tavanından yer yer gökyüzü görül-
mektedir. Ayrıca içerde mermer se-
dirli soyunma yerleri bulunmaktadır.
Bu kısmın küçükçe olan havuzunda
ayrı bölmeler vardır.

Kaplıca'yı İlgin belediyesi üç yıl-
lık bir uğraşmadan sonra 1943 yılın-
da Evkaf idaresinden 6000 liraya sa-
tınalmıştır. Buraya yapılacak iyi bir
otel, düzenli bir kaplıca binası; ge-
niş havuzlar, banyo alacakların sağ-
lığını koruyabilecek tertibat çok fay-
dalı ve her iki taraf için o nisbette
verimli olacaktır.

Sevinerek şunu da söyleyebilirim ki,
İlgin Belediyesinden aldığım bilgiye
göre 1945 yılı baharında harekete
geçilebilecek, bir otel, kadın ve er-
kek için soyunma, giyinme ve dinlen-
me yerleri yapılacak, havuzlar düzel-
tilecektir.

Bu değerli iş için bütün memleket
namına başarılar dilerim. Bilhassa
bu hususlarda değerli yardımcıları
olan, çalışmaktan yılmayan sayın İl-
gin belediye reisini bir kere daha
candan kutlularım.

A V U N M A

Girer birden karanlık, eski yıkık odamdan
Ve başlar gezinmeğe bilmediğim gölgeler.
Babam karşı duvarda mütemadiyen söyler,
Anam mütemadiyen hıçkırır baş ucumdan.

*
*
*

Sesler gelir uzaktan, beni anlıyan sesler;
Sanırım çocukluğum dönüverip gelecek,
Hiç görmediğim karım sanki beni öpecek,
Çocuğum ak saçımı sayacak birer birer.

Celâlettin KİŞMİR

D Ü Ş Ü N C E

Bilmem ki geçiyor mu günler ?
Geçiyor mu şu sahipsiz mevsim.
Bana uzak değil gibi ölümler;
Mazim, sevgim ve hayalim,

*
*
*

Bilmem ki geçiyor mu günler ?
Halbuki, şimdi beraberdik seninle,
Biraz evvel örttüğün pencereler
Ve sâkince uyuduğum dizinde.

*
*
*

Bilmem ki geçiyor mu günler ?
Şimdi bir hayal mi yolculuğumuz ?
Hani, yaşamak hep seninle beraber
Ve hani, bizi bekleyen melek yüzlü çocuğumuz!

Sofu TUĞRUL

É V Ç A L I Ş M A L A R I

GÜZEL SANATLAR : Müzik kolu 3. 6. 1945 Pazar günü Evimiz salonunda seçkin ve kalabalık bir dinleyici huzurunda tanınmış garp eserlerinden seçilmiş parçalardan mürekkep bir konser vermiştir.

İlk önce kol adına Kaya Can tarafından dinleyicilere kısa bir hitabe ile kolun bu yılki çalışma tarzı izah edilmiş, bu konserin bundan sonra sık sık tekrarlanacağını vad ederek dinleyicilere alâkalarından dolayı kolun teşekkürlerini sunmuştur.

On parçadan mürekkep olan program pek büyük bir başarı içinde pek derin ilgiler uyandırarak sona ermiştir.

SPOR : Komitemizin sekiz teşekkür arasında tertip ettiği "Halkevi Eltopu Kupası,, maçları 26. 5. 1945 günü sona erdi. Eltopu oyununu Konyamızda halka tanıtmak ve kulüplerimizde de yapılmasını sağlamak bakımından bu teşvik müsabakası çok faydalı olmuştur.

Karşılaşmalara Lise, Ticaret Lisesi, Sanat Enstitüsü Spor yurtları ile Gençler Birliği, İdman Yurdu, Selçuk Spor gençlik kulüpleri ve Nakliye Okulu, Askerî Ortaokul Güçleri girmiştir. Yenilen takımın oyunlardan çekilmesi suretile (tasfiye usulü) yapılan maçlarda sona kalan Lise Spor Yurdu ile Gençler Birliği Gençlik Ku-

lübü arasında 26. 5. 1945 günü İdman Yurdu sahasında birincilik için maç yapılmış ve Lise takımı bu maçı 12-4 gol ile kazanmıştır.

Halkevi Reisi Mithat Şakir Altan o gün sporcularla birlikte fotoğraf çekirmiş ve Lise takımı kaptanı Nüzhet Ünlü'ye Halkevi Eltopu kupasını vermiştir.

YAYIN ve KİTAPSARAY : Uzun zamandır büyük ilgi ile başarılmasına devam edilmekte olan Evimiz Kütüphanesinin kitapları ilmi bir şekilde düzene konulmuş ve 162 sayfalık kataloğu vücade getirilmiştir. Ayrıca 224 kitaptan mürekkep bir seri de Konya Cezaevinde açılacak kütüphaneye hediye edilmiştir.

KÖYCÜLÜK : Toprak Kanununun kabulü münasebetile yapılan emsalsiz törende kültür filimleri gösterildi, yerli saz konserleri verildi ve bu arada muhtelif yerlerde müteaddit zevat taraflarından nutuklar söylendi.

SOSYAL YARDIM : Toprak Bayramı münasebetiyle, Evimiz bahçesinde toplanan halka, gündüz ve gece bir cambaz heyeti tarafından muhtelif akrobati hareketleri gösterilmiş ve yerli saz heyeti tarafından da millî havalar çalınmıştır.

Diğer kolların mutad çalışmaları devam etti.